

A közgazdász, mint világi bölcs

*Robert J. Shiller–Virginia M. Shiller: Economists as worldly philosophers
The American Economic Review, 101(3): 171–175, 2011*

Robert Heilbroner nagy hatású, 1953-ban kiadott könyvében (*The Worldly Philosophers: The Lives, Times and Ideas of the Great Economic Thinkers*) inspiráló összegzést adott a közgazdászok valódi tevékenységéről. A mű évtizedeken át számtalan kezdő közgazdászhallgatónak szolgált kiegészítő olvasmányul. Heilbroner elmondása szerint a közgazdászok vizsgálódásainak széles látóköre és erkölcsi mélysége miatt választotta a *worldly philosophers* kifejezést. Az elnevezés megmaradt, és évekig általánosan számított a közgazdászokra így utalni. A könyv sok fiatal közgazdászt bátorított arra, hogy termékeny közgazdász-kutatóvá váljon.

Ugyanakkor, amíg a felmutatott kutatások mennyisége egészen lenyűgöző, kérdéses, hogy vajon kellően „világiak” és „bölcsek-e” ezek a közgazdasági kutatások?. Vajon jelentősen vesztett-e a közgazdaságtan, mint szakma az előző évtizedekben még meglévő idealizmusából? Vajon az erős specializációs nyomás azért, hogy elérjük a tudomány határait, nem vezetett-e az erkölcsi nézőpont részleges szem elől tévesztéséhez?

A sajtó előszeretettel tekint a 2007-ben kezdődött és még ma is zajló pénzügyi válságra úgy, mint a szakma bölcsességében és ítélőképességében történt morális vagy másféle „kihagyás” bizonyítékára. Miért nem látta előre a szakma egésze közel egy évszázad legnagyobb pénzügyi válságát és miért nem adott semmilyen jelentős figyelmeztetést? Számtalan szakmán kívüli kritikus szerint a közgazdászok által használt modellek túlzottan specializáltak voltak ahhoz, hogy a szakértők lássák a teljes ké-

pet és rámutassanak a kialakulóban lévő problémákra.

Ezen a ponton érdemes végigtekintünk néhány közgazdasági irányzaton és kutatást befolyásoló tényezőn, amelyek az évek során megjelentek. A sort Heilbroner két „bölcseivel” nyitjuk. A könyvben szereplő emberek, a szakma korai fejlődésére nagy hatást gyakorló tudósok – mint *Adam Smith, Karl Marx, Henry George, John Maynard Keynes, Thomas Malthus, Alfred Marshall* és *John Stuart Mill* – általában törődtek koruk szélesebb intellektuális áramlataival és részt vettek a fontos közpolitikai ügyekben is, amelyek kötődtek az állampolgárok életének javításához. Sokkal tágabban és sokkal inkább morális imperatívuszok összefüggésében értelmezték a tudományterületüket, mint a legtöbb mai közgazdász.

I. PÉLDÁK

Adam Smith nem a közgazdaságtan, hanem az erkölcsstan és a filozófia professzora volt. (A közgazdaságtan éveken át a morális tudományként szerepelt a cambridge-i egyetem kurzusai között, a XIX. századig közgazdaságtan és politikai gazdaságtan nem létezett.) Az először 1759-ben kiadott, *Az erkölcsi érzelmek elmélete* c. munkája a filozófia, a pszichológia és a közgazdaságtan ötvözete. A gazdasági tevékenységek mögött rejlő hajtóerőről elmélkedik: vajon az emberek természetüknél fogva önzőek, vagy törődnek másokkal is? Smith az emberi erkölcsiség értékelése közben jutott el a pszichológiához és ah-

hoz a törekvéshez, hogy pontosan leírja az emberi mozgatórugókat. Ez a könyv szolgált alapul az 1776-ban kiadott, *A nemzetek gazdasága* c. munkájához, amely lefektette a modern közgazdaságtan alapjait.

John Maynard Keynes filozófiai munkája a valószínűségszámítás mélyebb alapjairól *Értekezés a valószínűségről* címmel jelent meg 1921-ben. Kétségbe vonta, hogy egyáltalán kell-e valószínűségeken gondolkodnunk: „Egyes statisztikai gyakoriságok – szűkebb vagy tágabb korlátok között – stabilak. De ezek a stabil gyakoriságok nem túl általánosak és nem feltételezhetőek egyértelműen.” Ez vezette el ahhoz, hogy a valószínűségeket mint egy adott hit vagy hiedelem fokozatait és így mint pszichológiai jelenségeket tekintse, hogy nagyrészt elvesse a gazdaság valószínűségek szerinti modellezését és megalakossa az ún. *animal spirits* koncepciót, mint a gazdaság egyik mozgatóerejét. Így gondolatai a valószínűségről, továbbá a valószínűségeken alapuló modellek mechanikus manipulálásának elutasítása központi szerepet játszott *A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete* című művében (Keynes, 1936).

Keynes a közgazdaságtant egyértelműen morális tudományként kezelte (Jan Peil és Irene Van Staveren, 2009). Keynes filozófiai kérdések iránti érdeklődése vezetett nagy hatású, a versailles-i békekonferenciáról szóló *A béke gazdasági következményei* című könyve megírásához az első világháború végén. Aggodalmát fejezte ki a németekre kivetett nagy összegű jóvátétel miatt és a tisztán közgazdasági elemzést vegyítette elgondolásaival a jóvátétel pszichológiai hatásairól, igazságosságának közmegítéléséről és a békeszerződés tárgyalásában résztvevők morális tulajdonságairól.

Keynes elemzése előrevetítette a gazdasági, társadalmi és politikai eseményeket, amelyek a második világháború tragédiájához vezettek. Munkája – a közgazdászok általi előrejelzés egyik legjelentősebb sikere – a vizsgálódás rendkívül széles körű, induktív módját mutatta.

Ez a fajta vizsgálódás állhatott azok figyelmeztetései mögött is, akik közülünk már 2007 előtt felhívták a figyelmet a pénzügyi válságra. Egy közelgő válság érzékelése megint csak együtt járt a valószínűségi modelljeink megbízhatatlanságáról alkotott gondolatokkal, amelyek igényt támasztottak előbbiek helyett az emberi pszichológiával, a történelmi események menetével és az intézményi változásokkal kapcsolatos tudás használata iránt, amely eladdig kimaradt a modern ökonometriai modellekből.

Természetesen az erőteljes specializációnak is megvannak a maga előnyei: előmozdítja a gyors tudományos haladást, legalábbis azon irányokban, amelyeket korábban kevésbé specializálódott „látnokok” már megjelöltek. Azonban ugyanígy felmerülnek lehetséges hátrányai is a szakmán belül. A szélsőséges specializáció vezethet egyes eredeti ötletek túlzott továbbviteléhez, elhagyva azok hasznos elemeit. A tudományos környezetben jelen levő erős kompetitív nyomás specializációval párosítva olyan helyzethez vezet, amelyben az akadémikusok úgy érzik, egyszerűen nincs idejük tágabb kérdések mérlegelésére vagy egyáltalán csak az alapvető, egyszerű tények ismeretére a saját területükön kívül. Általános tudásuk zavarba ejtően korlátolt is lehet, ezért visszavonulhatnak saját szakterületükre olyan kutatásokat végezni, amelyek kismértékben hozzájárulnak ugyan a terület fejlődéséhez, viszont figyelmen kívül hagyják a teljes képet.

II. HOSSZÚ TÁVÚ IRÁNY: A TUDOMÁNYOS MEREVSÉG ÉS SPECIALIZÁCIÓ NÖVEKEDÉSE FELÉ

A modern társadalomtudományi ágazatok a XIX. század végén kezdtek el több irányba specializálódni. A Baltimore Sun 1892-ben a következőképpen kommentálta a közgazdaságtan ilyen irányú fejlődését:

„A politikai gazdaságtan mára már tudományok egy csoportját jelenti. Korábban feltételezhető volt, hogy bármelyik, átlagos intelligenciájú ember tanulmányozhatott politikai gazdaságtant. [...] Most több szakember szükséges, hogy bemutassák a legutóbbi kutatásokat a gazdaságtan összes ágában.”

Már ekkor is volt feszültség a közgazdászszakmában azok között, akik úgy látták, hogy a társadalmi és etikai kérdések akadályozzák a formális elemzést és azok között, akik a tisztán közgazdaságtani elméletekre fektették a hangsúlyt. *Edwin R. A. Seligman*, a politikai gazdaságtan docense a Columbia Egyetemen, már 1889-ben magyarázata a „történeti és összehasonlító módszereket” használó „régikola” és az „*a priori* természeti törvények” módszerére és az „absztrakt érvelésre” hangsúlyt fektető „új iskola” közötti feszültségeket.

Seligman szerint az „új iskolához” köztudóknál általában fiatalabbak, az idősebb gazdaságtudósok azok, akik hajlandóságot mutatnak a filozófia iránt. Érdekes módon ezt sokan a mai közgazdászokról is megállapíthatják. Lehetséges, hogy valóban van valami az öregedéssel nyert éleslátásban, olyan fajta éleslátásban, amelyik meghaladja a kort, amelyben élünk.

Azonban az ilyen irányú trendek nem mindig vezettek szűk területű specializációra. A harvardi filozófus, *Ralph Barton Perry* 1916-ban megjegyezte,

hogy az emberi természetnek egy szélesebb látásmódja lopta be magát a közgazdaságtanba:

„A közgazdasági elméletek határozottan egyre pszichologikusabbá válnak. [...] Szilárd tendencia látszik – legalábbis az elméletekben – hogy a gazdasági folyamatok létező formái és eszközei mögé nézzenek, a mögöttük álló és ezeket élénkítő emberi motivációkig.”

Az, hogy a modern közgazdaságtan hangsúlyozta az emberi gazdasági magatartás feltüntetését a hasznossági függvények különböző megszorítások közti maximalizálásán keresztül, valóban a gazdasági folyamatoknak egy szélesebb, emberközpontúbb nézőpontjának győzelmét jelentette abban a tekintetben, hogy az embereket és motivációikat helyezte a közgazdasági elméletek középpontjába, ezáltal a jóléti közgazdaságtan kifejlődéséhez vezetett, ami a közgazdasági elemzéshez való erősebb morális kapcsolatot eredményezett.

A kritikusok szerint viszont a közgazdasági területek technikai specializációja a XX. század végén vált feltűnőbbé, amikor az értük lelkesedők eltúlozták az olyan innovációkat, mint a racionális várakozások, vagy a hatékony piacok elmélete.

Még magának *John E. Muthnak* is akadtak aggodalmai a racionális várakozások koncepciójának 1961-es lefektetése után azt ezt követő évtizedekben, az elméletéhez kapcsolódó irányzatok szűklátókörűségét illetően. Egy 1984-ben *Michael C. Lovell*hez, a Wesleyan Egyetem közgazdaságtan professzorához címzett levelében Muth így ír:

„Egy kissé meglepőnek találom, hogy igazán soha nem mutattak fel komoly alternatívát a racionális várakozásokkal szemben. Eredeti tanulmányom nagyrészt a nagyon naiv várako-

záselméletekre való reakció volt, melléjük helyezve egy erősen racionális döntésalkotó magatartást, és úgy tűnik ezt igencsak félreértelmezték. Két irányvonal tűnik érdekesnek a felfedezésre: (1) annak magyarázata, hogy a 'ki-egyenlítő' szabályok miért működnek, és mik a határaik, valamint (2) jól ismert kognitív elfogultságok bevétele egy várakozási elméletbe (Kahneman és Tversky). Igazán hihetetlen, hogy mennyire keveset tettek ezen irányok mentén."

A Worldly Philosophers hetedik és egyben utolsó, 1999-es kiadásának a végén Heilbroner egy „A világi bölcsesség vége?” című fejezetben aggodalmát fejezte ki azzal az egyre nagyobb teret hódító nézettel kapcsolatban, hogy a közgazdaságtan egy, a fizikához vagy biológiához hasonlatos „tudomány”, ami a gazdasági eseményeket uraló törvényeket akar felfedezni. Heilbroner idézte Alfred Marshall intelmét, miszerint „a közgazdaságtan nem hasonlítható az egzakt fizikai tudományokhoz, mivel az emberi természet folyamatosan változó és bonyolult erőivel foglalkozik.” Hozzátette még, hogy a közgazdaságtan nem lehet tiszta tudomány, mivel az emberek szociális élete természeténél fogva politikai.

III. A KÖZGAZDASÁGTAN, MINT MORÁLIS TUDOMÁNY

Az utóbbi időben a „közgazdaságtan mint erkölcsi tudomány”, *Kenneth Bouldingnak*, az American Economic Association elnökének beszédében jelent meg 1968-ban. Boulding szerint a tudományokat általában morális megfontolások nélkülülnek tekintik, mivel céljuk egyszerűen a világról való tudás megszerzése. Boulding érvelése szerint azonban a tu-

dományok természetüknél fogva értékrendek közös elfogadásán alapulnak, ezért van etikai komponensük is. Ahogy az érvelésében írta:

„Elkerülhetetlen, hogy amint a tudomány a tiszta tudástól az ellenőrzés felé mozdul el, azaz megteremti azt, amit tud, etikai választás elé kényszerül, és függeni fog nemcsak a társadalom közös értékeitől, amelybe a tudományos szubkultúra beágyazódott, hanem magától a tudományos szubkultúrától is. Ilyen körülmények között a tudomány nem működhet legalább egy hallgatóságos etika nélkül, azaz anélkül, hogy egy megfelelő közös értékekkel rendelkező szubkultúra legyen."

Boulding 1968-as felszólalásában olyan irányt mutatott, amely gyakran túl messzire viszi a közgazdászokat: a Pareto-hatékony javítást, mint a gazdaságpolitikai elemzés keretrendszerétől való elragadtatottságot. Sok közgazdász szemében magától értetődőnek tűnik, hogy a közgazdaságtudománynak be kell vennie a Pareto-elvet a kutatási gyakorlatba, azaz olyan eljárásokat kellene fejlesztenünk, amelyekkel minden egyes ember jobban jár és elvetni minden olyan eljárást amelyikkel bárki is rosszabbul jár, mondván ezek nem érdemesek a megfontolásra. Viszont Boulding szerint a Pareto-elméletek mögött nyugvó feltételezés, amely szerint az emberek csak magukkal törődnek, és nincs sem rosszindulat, sem jóindulat a rendszerben, kimutathatóan hamis. „Nehezen elképzelhető bármi, ami rosszabbul írná le az emberi körülményeket.” – jelentette ki Boulding.

Állítása szerint ahhoz, hogy közgazdaságtant, mint morális tudományt művelhessük, meg kell értenünk „az emberi körülményeket”. Nézetei szerint ehhez a közgazdászoknak a matematikai és technikai képességek kifejlesztése mel-

lett szélesebb társadalomtudományi és történelmi ismeretekre van szükségük. Ha nem akarunk kizárólag egy szűken definiált Pareto-kritériumra hagyatkozni, akkor valamennyire meg kell értenünk az emberek kapcsolatait, érzelmi reakcióikat és motivációikat.

IV. A KÖZGAZDASÁGTAN, MINT MORÁLIS TUDOMÁNY ELŐMOZDÍTÁSA

A közgazdászok nyilvánvaló hibája után, hogy előrelássák a mostani pénzügyi válságot, komolyabb igény merülhet fel a specializáció és a más területek – mint a történelem, a pszichológia és a szociológia – felfedezéseinek ismerete közötti egyensúly iránt. Mit tehet a szakma, hogy biztassa tagjait ennek az irányvonalnak a folytatására? Vannak olyan támogatások vagy ösztönzők, amik arra biztatnák a fiatal közgazdászokat, hogy komolyabban fektessenek be a „világi bölcsek” cím visszaszerzésébe? A közgazdasági kutatások irányának befolyásolói, ideértve azokat, akik a kutatási javaslatokat értékelik, akik a kutatók felvételével és támogatásával foglalkoznak, vagy akik tudományos folyóiratokat vezetnek, kulcsszerepet töltenek be abban, hogy ösztönözzék a szélesebb nézőpontok megjelenését, amelyek más-más megközelítéseket kapcsolnak össze, lehetőséget adva ezáltal a gazdasági problémák kifinomultabb értékelésére.

A *Journal of Economic Perspectives* megalapítása 1987-ben jó példa arra, hogy mit is lehet tenni ennek érdekében. Az első számban a szerkesztők, *Joseph Stiglitz*, *Carl Shapiro* és *Timothy Taylor* arra panaszkodtak, hogy „a specialisták legkönnyebben más specialistákkal beszélnek” és kijelentették, hogy a közgazdászoknak szüksége van egy új folyóíratra, amely „tudományos közgaz-

dasági folyóíratként szolgál a közgazdászközönség egészének.” Ahogy írták: „Az új folyóíratnak azért ezt a címet választottuk, hogy tükrözze küldetésének két központi aspektusát: széles körű közgazdasági nézőpontokat vonulasson fel és megmutassa, hogyan segíthet hozzá egy közgazdasági nézőpont a társadalom és problémáinak megértéséhez.”

A folyóiratban megjelenő cikkek nem jelezték ugyan előre a 2007-ben kezdődött válságot, viszont a lap számos olyan cikket közölt, amelyek lényegesek voltak a válság előtt. A 2005 tavaszi számban megjelent egy cikk, *W. Scott Frame* és *Lawrence J. White* írása, amely aggodalmát fejezte ki a Fannie Mae és Freddie Mac által felvetett rendszerproblémákkal kapcsolatban, de nem sugallt közelgő bukást. Ugyanezen év őszi számában beszámoltak egy szimpóziumról „Megismerés, agy kutatás és közgazdaságtan” címmel, amely tartalmazott egy *Ernst Fehr* és *Jean-Robert Tyran* által írt tanulmányt a spekulatív buborékok kognitív elméletéről, ám ez nem tért ki az akkori helyzetre. Szintén ebben a számban jelent meg egy *Charles Himmelberg*, *Christopher Mayer* és *Todd Sinai* által írt cikk egy állítólagos ingatlanpiaci buborékról, amely arra a gyenge következtetésre jutott, miszerint „lehetetlen biztosan állítani, hogy létezik buborék az ingatlanpiacon.” A téli számban leírt szimpózium a szociológiáról és a közgazdaságtanról megteremtette az alapot az akkori piaci spekulációs helyzet szociológiájának diszkussziójához, de a helyzetet magát már nem vitatta meg.

Ezek a szerzők valóban látták a válság egyes elemeit, de nem rakták össze azokat, hogy figyelmeztessék az olvasót egy küszöbön álló válságra. Vajon valóban nem látták előre a válságot, vagy a magukról, mint specializált modellalkotók-

ról alkotott képük tette őket határozatlanná abban, hogy a legjobb saját ítélőképességüket használva megkérdőjelezzék az uralkodó nézetet, miszerint a pénzügyi rendszer stabil? Tisztán látható, hogy ennek a folyóiratnak az alapítása nem oldotta meg a specializáció összes problémáját.

Ennek ellenére a Journal of Economic Perspectives által felmutatott példamértékű erőfeszítés – a hivatásos közgazdászok biztatása a több kutatási irányból való merítésre és az időszak fontos problémáiról való véleményalkotásra – a

követendő irány. Egész egyszerűen többet kell változtatnunk, mind a más interdiszciplináris fórumok, mind pedig a kutatók képzése és elkövetkezendő karrierjük során nyújtott ösztönzők jobb megtervezésének terén. A kutatók számára megkerülhetetlen az erőfeszítések megduplázása a tudományok közötti átjárhatóság és az olyan, széles látókörű gondolkodás biztatására, amelyet az emberi jólét növelésének erkölcsi célja vezet.

KOVÁCS ÁDÁM

Kissinger és Kína

*Jonathan D. Spence: Kissinger and China
The New York Review of Books, June 9, 2011*

Henry Kissinger új könyvét nehéz besorolni bármilyen hagyományos keretbe vagy műfajba. Ez részben azért van, mert a cím („Kínáról”, „On China”) palástolja az igazából ambiciózus célt, hogy megértse Kína két és fél évezredes diplomáciai történetét, valamint, hogy Kína történelmét kerek egészként mutassa be annak érdekében, hogy jelenét magyarázza. Formailag a könyv nagyon egyedi, mivel nem egészen memoár, sem monográfia, sem önéletrajz; inkább részben visszaemlékezés, részben tükörkép, részben történelem, részben pedig intuitív felfedezés.

Egy manapság használatos kifejezéssel élve a mű egy hibrid járműnek tekinthető, a pontosabb cím pedig a következő lehetett volna: „Egy kínai témára vonatkozó variációk.” Ezt működő alcímként fejben tartva látható, hogy a könyv hat egymást követő témakört dolgoz fel: Kína korai történelmét, Kína nem helyénvaló kísérleteit a késői császári dinasztikus rendszer módosítására; a maoista konszolidáció formáló éveit; Kissinger akkor szerelte saját tapasztalatait, amikor tervezte *Nixon* 1972-es kínai látogatását; Kína későbbi egymást váltogató „nyitási” és elnyomási ciklusait Teng Hsziao-ping alatt; és egy utolsó, meglepetésfejezet, amely párhuzamot von az első világháború előtti angol-német terjeszkedés, valamint az USA és Kína jelenlegi helyzete között.

Kissinger számára az ókori Kína titokzatos hely volt, ugyanakkor éppen ezzel magyarázható Kína múltjának jelentős rezonanciája a jelenben. Kissinger szerint semelyik más országban nem lenne elképzelhető, hogy a vezető egy

ezer évvel ezelőtti eseményből merítsen stratégiai elveket egy jelentős nemzeti vállalkozáshoz, utalva ezzel *Mao Ce-tungra*, aki gyakran tette ezt gazdaságpolitikai problémák esetében. És Mao nyugodtan bízhatott abban, hogy kollégái meg fogják érteni utalásai jelentőségét. Már hogyan értették volna meg? „A kínai nyelv, kultúra és politikai intézmények olyannyira a civilizáció megkerülhetetlen pontjai voltak, hogy a regionális ellenségek és a külföldi hódítók is, különböző mértékben ugyan, de átvették ezeket saját legitimitásuk biztosítása céljából.” A „stratégiai éleslátás” formálta Kína kezdeti nemzetközi politikáját, központi szerepének támogatásában pedig számos lehetséges követőre és segítőre számíthatott. Az előbbire jó példa a nyugaton *Konfuciuszként* ismert kínai tudós, aki hűséges és elkötelezett diákokat tanított. A diákok pedig azzal tisztelték Konfuciusz örökségét, hogy gyakorlati példákhoz ezekből a beszélgetésekből merítettek ötletet – így létrehozva egy olyan kánont, ami „Kína bibliájának és alkotmányának összességéhez hasonlítható.” Amíg a nyugati világban a hatalmi egyensúlyon alapuló diplomácia inkább elkerülhetetlen volt és egyik vallás sem tudott univerzális hatalmat megtartani, Kína külső kapcsolatai nem az „egyenlőség elve alapján” alakultak.

Kissinger számára a Nyugat és Kína stratégiai koncepcióival kapcsolatos gondolatai tették lehetővé, hogy élesen meg tudja különböztetni a kínai ideált, „amelyben a finomság, a kerülő út keresése és a relatív előnyök türelmes felhalmozása a jellemző” és „a nyugati hagyományt, ami az erők döntő összecsapását

tartja fontosnak”. Kissinger ügyesen készíti elő a terepet a két jelentős filozófiai és katonai hagyomány megközelítésének ismertetésére, ami a kínai *weiqi* társasjáték játékosait hasonlítja össze a sakkot előnyben részesítő játékosokkal. Míg a sakk az erők összecsapásáról, a „döntő ütközetről” és a „teljes győzelem céljáról” szól, a *weiqi* a relatív győzelem és a távlati bekerítés játéka, amelyet üres táblán kezdenek játszani, és amely csak akkor ér véget, mikor a „táblát az ellentétes erők részlegesen összekapcsolódott mezői borítják”.

A két stratégia közötti eltérést évszázadok óta tanulmányozzák tanárok és nagy stratégák egyaránt. A *weiqi* alapelvei gyakran visszaköszönnek a *Háború művészete* című műben, amelyet a Konfucius korában élő Szun mester írt. Kissinger többször idéz Szun mester művéből, főként a „közvetlen támadás” és a „pszichológiai csata” elméleteivel kapcsolatos szakértelméből merít. („Elképzeltél, hogy Szun mester elveinek figyelmen kívül hagyása is felelős azokért a kudarcért, amiket az Egyesült Államok a közelmúltban vívott ázsiai háborúk során elszenvedett” – írja Kissinger. Szun mester egyik alapelve a következő:

*Az alapvető kiválóság
Nem minden csata
Megnyerésében leledzik,
Hanem abban, hogy anélkül
Győzöd le ellenséged,
Hogy bármikor is harcolnál.*

Szun mester tömören felsorolja kedvenc taktikáit, amiket prioritásuk es hatékonyságuk szerint rendez sorba. Az első az ellenség stratégiájára mért totális csapás, második a szövetségeseire, harmadik a haderejére mért támadás, az ezt követő negyedik lépés pedig az ellenség városainak a támadása. Szun mester sze-

rint az ostromló hadviselés az utolsó megoldás.

Mégis hogy lehetséges ezek után, hogy Kína teljesen összeomlott és úgy is maradt, látszólag gyámoltalanul a XIX. és XX. század ördögi áramlataiban? A követező részben, amit *Kissinger szemezgetései második fejezetének* lehetne nevezni, Kissinger részleges választ ad a fenti kérdésre. Részben a Kínát megbénító és egymást követő különböző kulturális, gazdasági és politikai csapásokra koncentrálnak, *Lord Macartney* 1793-as missziójától (amely a kibővített kereskedelmi és letelepedési jogok megszerzéséért indult) az ópiumháborúkon, a belső felkeléseken, a keresztény szektások lázadásán át egészen az 1900-as bokszerfelkelésig, és a császári rendszer összeomlásáig veszi számba az eseményeket. Majd Kissinger, mintegy ellentmondva korábbi gondolatmenetének, felveti, hogy az „évszázadokon át tartó kiemelkedő és vezető szerep tréfálta meg a császári udvar valóságérzetét. A felsőbbrendűség igénye csak kihangsúlyozta az elkerülhetetlen megaláztatást”.

Mindezek mellett a hatalmi politika egyensúlyának alapvető szabályaival dacolva „a kínai államférfiak gyengébbik kezükkel, de így is meglehetősen ügyesen játszottak, ezzel megakadályozták egy még nagyobb katasztrófa bekövetkezését”. Kissinger – röviden felvázolva a kínai politikai realiták XIX. századi túlélési stratégiáit – azon a véleményen van, hogy „figyelemre méltó teljesítmény volt az önálló kínai kormány fenntartásáért folyt utóvédharc”. A XIX. században Kína valódi sikereket ért el a nyugati agresszió elleni küzdelemben úgy, hogy ellenségeit egymás ellen uszította, és a legérdekesebb az volt, hogy a gyengülő vezetés elvárta legképzettebb képviselőitől, hogy időt nyerjenek, azonban semmiféle terv nem volt arra

vonatkozóan, hogy mit kezdjenek az elnyert idővel. Kissinger ugyanakkor elismeri, hogy logikus volt a Japánhoz és Oroszországhoz hasonló nagyhatalmakkal békére törekedni abban a helyzetben, „amikor ez volt az egyetlen bölcs irány”, lévén, hogy az egyre gyorsabban gyengülő Kína nem engedhette meg magának, hogy „legyőzése költségesebb legyen az erősebbek által még elfogadottnál”.

Ezt követően kissé zavarossá válik az elbeszélés, amit az utat kereső, az új rendbe beilleszkedő Kína bemutatása okoz. Lázadások, a hadsereg modernizációja, az oktatás átalakítása, ellentmondást nem tűrő, mindig nagyobb „engedményeket” követelő idegen erők; mindezek egy időben azon ország (Japán) gyors felemelkedésével, amely 1894 és 1905 között Kína és Oroszország tengeri és szárazföldi haderejét egyaránt legyőzte. Kissinger kissé terjengőssé válik a következő részben az Új Kultúra mozgalom 1919-es indulásának, a Harmadik Internacionálé (Komintern), és a Kínai Kommunista Párt 1921-es alapításának ismertetése miatt, ezért talán bölcsőbb a *Mao folyamatos forradalma* fejezethez lapozni, amelyben Kissinger tanúbizonyságát adja Kína-megfigyelői és diplomata szakértelmének.

Kissinger nem leplezi érzelmi hovatartozását, amikor a kínai kommunista forradalom korai éveit mutatja be. A következőképpen fogalmaz: „1949-ben *Mao Ce-tung* személyében egy kolosszus állt a vidékről városokba özönlő új dinasztia élén”. Az addigi képet némileg, azonban az összhatást az nem változtatja meg teljesen, amikor kifejti, hogy „Mao egész élete küzdelemből állt”. Mao jó tulajdonságai ellenére Kissinger nem hallgatja el, hogy uralkodásának legfontosabb éveiben bebizonyosodott, hogy „lehetetlen ekkora ideológiai túlfűtöttség-

gel vezetni az országot”. Az erre irányuló kísérlet azzal végződött, hogy több tíz millió kínai élete vált közel elviselhetlenné, „milliók áldozták fel életüket azért, hogy segítsenek a pártelnöknek az egyenlőségben rejlő értékek felkutatásában” az 1958 és 1962 közötti éhínségben.

Kissinger megjegyzi, hogy a kínai éhínség az emberiség történelmének egyik legnagyobb éhínsége volt és az áldozatok számát 20 millió főnél is többre becsüli (néhány tudós kétszer ennyire taksálja a lehetséges áldozatok számát). Az 1966 és 1969 között zajló kulturális forradalom áldozatai számának becslésére nem vállalkozik, de elfogadja az általános nézetet, amely szerint „az eredmény szembeötlő emberi és intézményi mészárlás volt”. Mégis, maguk a kínaiak voltak azok, akik alapot teremtettek Mao lehetetlen célkitűzéseéhez, mert Mao „hitt a kínai emberek rugalmasságában, képességeikben és összetartásukban”. „Igazság szerint nem tudunk más nemzetet elképzelni, amely elszenvedte volna azt a könyörtelen zűrzavart, amit Mao a nyakukba varrt” – írja Kissinger.

A szerző megjegyzése könyörtelen erkölcsi ítélet a kínai népről. Miért próbálták a kínaiak egyáltalán „elviselni” ezt a „zűrzavart”? Félelemből? Vagy az átalakulásba vetett rendíthetetlen hitük miatt, amiről Mao a huszadik század tízes éveitől folyamatosan prédikált? Magyarázatképpen Kissinger megismétli, hogy a „történelem effajta hullámvasútja után csak olyan nép tud kiemelkedni, amelyik a kínaihoz hasonlóan rugalmas és türelmes”.

Maoról elmélkedve Kissingernek lehetősége nyílik arra, hogy visszatérjen ahhoz a korábbi motívumhoz, amellyel a fejezetet kezdte. Egyetlen korábbi kínai vezető sem kombinálta így a történelmi elemeket a hatalommal, a könyörtelen-

séggel, mint Mao – kegyetlenség jellemezte kihívás esetén és ügyes diplomácia olyankor, amikor a körülmények meggátolták drasztikus, hatalmaskodó kezdeményezéseiben.

Mao színes retorikája nagy jelentőséggel bírt az 1945 és 1949 között zajló kínai polgárháború éve alatt (ami Japán legyőzése után történt), de ez nem feltétlenül illett *Sztálin* ravaszságához, mint ahogy ez a koreai háború elején Mao és Sztálin által vívott szócsaták során kiderült. A *Kim Ir-szen* észak-koreai vezetőnek adott szovjet válasz egyszerre támogatta a dél elfoglalását és tagadta meg a segítségnyújtást. („Ha arcon is rúgnak, nekem a kisujjamat se kell mozdítanom. Maotól kérj minden segítséget.”). Kissinger szerint ez félreismerhetlenül Sztálin válasza volt, egyszerre fennhéjázó, távlati, manipuláló, óvatos és kemény.

A valóságban, ahogy Kissinger a koreai háborúról szóló fejezetben megmutatja, Mao egyáltalán nem volt mindig sikeres, amikor a manipuláció mesterével, Sztálinnal kellett megküzdenie. „A politika megtervezésével az a gond hogy hiába elemezzük, nem tudjuk megjósolni azt a hangulatot, mely a döntés meghozatalakor uralkodni fog” – írja Kissinger. Másként fogalmazva, a Koreába irányuló „kínai offenzíva egy megelőző stratégia volt Kína részéről, olyan veszélyek ellen, amelyek még nem valósultak meg, és Amerika Kínával kapcsolatos félreértelmezett alapvető céljain alapult.” A háború kitörését jól jellemzi az a tény, hogy az „addig megjelenő dokumentumok közül egyikben sem lelhető fel egyik fél részéről sem bármilyen diplomáciai megoldás komolyabb megfontolására és értékelésére mutatott hajlandóság. Kissinger a koreai háborúról szóló fejezetben azt a következtetést vonja le, hogy Sztálin volt a legna-

gyobb vesztes, a Kínai Népköztársaság pedig többet ért el egy egyszerű döntéssel. A háború az újonnan megalapított Kínai Népköztársaságot katonai nagyhatalommá és az ázsiai forradalmak központjává alakította, és megmutatta, hogy Kína méltó mind a félelemre, mind a tiszteletre.”

Kissinger az *Út a megbékéléshez* c. részben jelentős hangulat- és tartalmi változást idéz elő, mivel elkezd egyes szám első személyben írni, amikor Nixon nemzetbiztonsági tanácsadójaként ő maga is szerves részévé válik a történetnek. Az ő nevéhez fűződik a mérész és végtelenül sikeres küldetés, amelynek során megszervezte Nixon és Mao találkozóját. Csalódottak lesznek az olvasók, akik olyan részletes beszámolóra számítottak a vietnámi háborúról, mint amit a koreai háborúról nyújtott, Kissinger ugyanis igen szűkszavúan ír a vietnámi háború USA-ban kommunikált aspektusairól, és inkább a történelemtől alkotott gondolataihoz kapcsolja a háborút, a következőket állítva: „Peking a weiqi logikáját alapul véve szemlélte az amerikai akció kezdetét Vietnámban: a Kínát körülvevő, Koreától a taiwani tengerszorosig terjedő újabb amerikai hídfőállás létrehozásának kísérleteként tekintett rá. Hanoi vezetői ismerték és hatékonyan alkalmazták Szun mester *A háború művészete* című művében megfogalmazott elveket mind Franciaország, mind az Egyesült Államok ellen. Már a hosszú vietnámi háborúk előtt (amelynek első szakaszában a franciák akarták visszaszerezni gyarmatukat a második világháború után, a másodikban, 1963 és 1975 között pedig az amerikaiak törték be az országba), mind Peking, mind Hanoi kezdett ráébredni arra, hogy a következő összecsapás a Dél-Kelet-Ázsia feletti dominancia birtoklásáért kettőjük között fog zajlani”.

Habár Nixon kínai látogatása már maguknak a résztvevőknek a memoárja révén részletesen ismert, a *Kínáról* c. mű hivatkozásjegyzéke sok más hasznos forráshoz vezet. Ezek lehetőséget nyújtanak Kissingernek, hogy visszaidézzék szakértői csoportja munkáját (majd az elnök 1972-ben Maonál tett látogatását) egy olyan játékos elbeszélésben, amelyben találóan keverednek a történet személyes és hivatalos történései. Kissingernek minden bizonnyal óriási öröme származott abból, hogy megszervezte ezt, valamint a többi magas szintű – saját számításai szerint több mint ötven – látogatást.

Annak ellenére, hogy ekkoriban Mao már politikai óriásnak számított, ott van *Csou En-laj, Csiang Cö-min, Teng Hszi-ao-ping* és más magas rangú kínai tisztségviselők, hogy a mesét folytassák. Összességében az előbb bemutatott pillanatok abban segítenek, hogy lássuk a politikában (abban az időszakban) végbement változásokat, amikor mindkét fél vállalni merte a visszautasítás kockázatát. Kissinger itt visszatér első fejezetéhez, és arra reflektál, hogy Kínában egy, a hagyományos kínai diplomáciához közel álló diplomáciai stílussal találkozott, ami nagyban eltért a más kommunista országokban megszokott diplomáciától. Kínában ugyanis – Kissinger egyértelmű öröme – olyan diplomáciai stílust tapasztalt, amely „jól illett Kína hagyományos biztonsági kihívásaihoz, és amely megőrizte azt a civilizációt, amely ha összefogna, akkor nagy valószínűséggel nagyobb katonai erőt tudna kiállítani”. Kissinger megfigyelése szerint Kína a „jutalmak, büntetések hiteles kombinációjának alkalmazása és a kulturális teljesítmény támogatása által érvényesült”. Ebben a kontextusban pedig stratégiai szemponttá válik a vendégszeretet.

Külön lehetőség nyílik megismerni Csou En-lajt, a tökéletes udvaroncot, politikust és diplomatát, aki kivételes intelligenciájával és különleges képességével ösztönösen megértette az ellenfél pszichológiájának kitapinthatatlan pontjait. Kissinger két fő kínai vezetőről szóló összegzésben ír különleges tulajdonságokról: „Míg Mao minden összejövétel felett uralkodott; Csou előntötte azokat. Mao szenvedélye az ellentétek letörése volt; Csou intellektualitása a meggyőzésre és a kiiktatásra törekedett. Mao cinikus volt, Csou átható; Mao filozófusként tekintett magára, Csou adminisztrátornak vagy tárgyaló félnek látta magát. Mao szerette volna felgyorsítani a történelmet, Csou megelégedett a történelmi áramlatok kizsákmányolásával.

Pekingben rendben folytak az egymást követő bilaterális tárgyalások és Kissinger írása szerint, igaz lehet, hogy Nixon látogatása „azon ritka alkalmak egyike volt, amikor egy bizonyos állam vezetője által lett látogatás komoly változásokat okozott a nemzetközi kapcsolatokban.” A dolgok mindazonáltal nagyon gyorsan megváltoztak: a Watergate-botrány és Nixon elnök 1974. augusztus 8-i lemondása – Kissinger szavával élve – „az 1974. novemberi kongresszusi választások során az aktivista külpolitika kongresszusi támogatásának megszűnéséhez vezetett”. Ez együtt járt azzal, hogy „gyengültek az Egyesült Államok képességei a geopolitikai kérdések elrendezésére”, ami pedig mindenekelőtt a kínai határokon lévő szovjet erők gyengítését célzó amerikai törekvést érintette hátrányosan.

Kissinger szerint Pekingben felfoghatatlan volt, hogy „tönkretették a Kína felé történő nyitást véghezvivő elnököt”, habár kérdéses, hogy vajon Maót és Csout tényleg ennyire meglepte-e az amerikai elnök lemondása. A Watergate-

botrány biztos nem okozott több kárt és bizonyosan kevésbé volt előrelátható, mint *Lin Piao* tábornok (Mao választott utódjának, a hadsereg tábornagyának) likvidálása. Lin Piao – akit azzal vádoltak, hogy egy 1971-es akcióban megpróbálta megölni Maót – úgy halt meg, hogy Mongólia fölött lezuhant az a repülőgép, amellyel a Szovjetunióba próbált szökni. Az óvatos Kissinger még ennyi idő eltelte után is egy „állítólagos sikertelen kísérletként” beszél a drámáról. Egyszer maga Mao mondta tréfásan Nixonnak a következőket: „A mi országunkban is van egy reakciós csoport, amely ellenzi a veletek létesített kapcsolatot. Az eredmény az lett, hogy felszálltak egy repülőre és külföldre menekültek. Ami pedig a szovjeteket illeti, végül elmentek kiásni a holttesteket, de egy szót se szóltak.”

Az ötödik fejezethez egyrészt a Mao 1976-ban bekövetkezett halála utáni meghökkentő változások, másrészt a pártból többször elűzött veterán, Teng Hsziao-ping visszatérése adja a témát. Teng először 1979-ban látogatott el az Egyesült Államokba (amit Kissinger „homályos cselekedetként” értékel) és meglepően kellemes benyomást keltett. A Kissinger által nagyra becsült többi stratégához hasonlóan Tengnek is sikerült két ellentétes politikát egyszerre úznie. 1979 elején ugyanis, mialatt elbűvölte USA-beli vendéglátóit, nem csak csapatokat rendelt Vietnámba a szovjetek elensúlyozása végett, de számos olyan művészt és írókat is elfogatott és durva börtönbüntetésre ítéltetett, akik részt vettek a rövid ideig tartó, de virágzó, a nagyobb szólásszabadságért vívott, a *Demokrácia Fala* néven ismert mozgalomban.

Ma már úgy tűnik – habár nem igaz – hogy Teng tízéves, majd hógynem abszolút uralkodása vezetett az 1989-es

Tienanmen téri tüntetéshez és mészárláshoz. Észrevehető az óvatosság Kissinger nyelvhasználatában, amikor az 1989-es tavaszi eseményeket nem egyetlen okhoz köti, hanem azt írja, hogy „a különböző feszültségek eddig nem látott egybefolyása fokozódott felfordulássá”. Egyszerűbben kifejezve, „az események olyan módon eszkalálódtak, amelyet sem a megfigyelők, sem a résztvevők nem tartottak elképzelhetőnek”.

A közelmúlt észak-afrikai és közel-keleti eseményei alátámasztják Kissinger cinikus észrevételét, miszerint „elfoglalni egy ország fővárosában a fő teret, még akkor is, ha teljesen békésen történik, egyben taktika is arra, hogy demonstrálja a kormány tehetetlenségét, valamint hogy gyengítse, és meggondolatlan cselekedetre kényszerítse, ami által hátrányos helyzetbe kerül. Ilyen meggondolatlan cselekedet például az ellenállás kemény elfojtása, amit mindenhol látni lehetett a televíziókban”, írja Kissinger. Tulajdonképpen a nyugati elemzők még mindig azt a nézetet vallják, hogy a Tienanmen téren kikapcsolták a fényeket, így a gyilkosságok nagy része a sötétben történt – emiatt voltak jelentős nézeteltérések azzal kapcsolatban, hogy mikor, hol, mi történt, és hogy pontosan hány halálos áldozat volt. Akkor van szükség van ezekre a mutatókra, amikor valaki szét akarja választani a halált okozó eszközök „vaktában történő” és „átgondolt” használatát.

Zsarnok, reformer, vagy a kettő tekervényes keveréke volt akkor Teng Hsziao-ping? Kissinger könyvének leglebilincselőbb oldalai közül néhány a Tienanmen téri rajtaütés utáni diplomáciával foglalkozik. Bemutatja *George Bush* 1989. június 21-én Tengnek küldött személyes levelét, amelyben Bush a saját értelmezése szerint írta le a az esetleges szankciókkal kapcsolatos kérdéseket és

elemzi a további lépéseket, amellet, hogy ezzel egy időben Tenget barátjának nevezi. Ugyanebben a levélben Bush fiatal országgént beszélt az Egyesült Államokról, különösen Kína „történelmével, kultúrájával és hagyományával” összevetve.

Az amerikai elnök levelében megfogalmazott tanácsait megerősítendő Kínába utazott *Brent Scowcroft* (nemzetbiztonsági tanácsadó) és *Lawrence Eagleburger* (külügyminiszter-helyettes), hogy Tenggel és a kínai miniszterelnökkel, *Li Penggel* találkozzanak. Az ezt követő megbeszélésen, amelynek során próbálták megtalálni az egyensúlyt az erőszakos elnyomás és a fenyegetés általi elrendezés között, Kissinger megjegyzi, hogy „az volt a baj, hogy mindkét félnek igaza volt.” A levél és a beszélgetés ennek ellenére úgy tűnik, hogy egy újra megnyitott párbeszédhez vezetett, és így Kissingert magánemberként 1989 novemberében meghívták Pekingbe, hogy folytassa a Bush és Scowcroft által elkezdett barátságos közeledést.

Kissinger a Teng Hsziao-pinggel történő személyes találkozásairól szóló elbeszéléseiben a legérdekesebbek a pátthelyzettel kapcsolatos megoldási javaslatok, amikben a népszerű kínai asztrofizikus és demokráciával foglalkozó író, *Fang Lizhi* eljárását mutatta be (a vitában szellemes, fanyar humorú, éles eszű Fang, aki a tekintélyes Kínai Műszaki és Tudományegyetem elűzött alelnöke volt, éveken keresztül nyíltan támogatta a szólás- és gyülekezésszabadság követelését). A Tienanmen téri eseményeket követő rajtaütések és üldözések alatt az amerikai nagykövetségen kapott menedéket és komoly büntetésben részesült, amikor a kínai hatóságok elfogták. Kissinger szerint miután elmondta Tengnek, hogy „az amerikai barátok megkönnyebbülnének, ha módot találna ar-

ra, hogy Fang elhagyhassa az országot”, Teng személyesen csavarta fel a saját és Kissinger székét összekötő mikrofonokat, hogy biztosítsa a bizalmasság fennmaradását. Mikor Teng megkérdezte Kissingert, hogy milyen megoldást lát Fang ügyével kapcsolatban, ő a következőket mondta a kínai vezetőknek: „Az én javaslatom az lenne, hogy Fangot ki kell utasítani Kínából és egyezzünk meg abban, hogy mi kormányként semmilyen politikai célra nem fogjuk felhasználni. Talán arra buzdíthatnánk, hogy egy Svédországhoz hasonló országba menjen, ahol távol lenne az USA kongresszusa és sajtójától. Egy ilyen intézkedés mély benyomást tenne az amerikai népre...” A Mao-évek alatti politikai kiképzéséhez híven Teng specifikusabb biztosítékot akart, és megkérdezte Kissingertől: „Arról mi lenne a véleménye, ha azután üznénk ki, miután írásban bevallja bűneit?” Kissinger kételkedett abban, hogy Fang megírna egy ilyen vallomást, és a következőket válaszolta Tengnek: „Amennyiben Fang azt mondja, hogy az amerikai kormány kényszerítette a vallomásra, akkor az rosszabb lesz annál, mintha nem tett volna vallomást. Azért fontos szabadon engedni, mivel ez Kína önbizalmának a szimbóluma.” Ez egy tapintatos út volt, amely feltétlenül javasolta Fang szólásszabadsági jogainak megnyirbálását addig, amíg ezt tapintatosan lehet végezni.

Míg a nagykövetségen tartózkodott, Fang megírta „*A kínai amnézia*” című esszéjét, amelyet a megjelenése után a *The New York Review* oldalain adtak ki. Fang ebben a művében rosszalta, hogy „az emberi jogok kommunisták általi megsértése felett a világ könnyedén átsiklott”. Fanget és feleségét végül egy amerikai katonai repülőn az Egyesült Királyságba szállították, és (egy rövid cambridge-i és princetoni időszak után)

kinevezték az arizonai egyetem fizika professzorának. Több írása mellett 1996-ban kiadott egy tanulmányt (*Perry Link* társszerzőjeként) a *The New York Review*-ban, amelyben arról ír, hogy Kínában szükség lenne a szabad bírálat jogára és a szabad véleménynyilvánításra. Fang továbbá évekig a kínai Emberi Jogok szervezetének elnökségi tagjaként és alelnökéként szolgált; legfőképpen azonban tudományos munkájára koncentrált.

Kissinger *On China* című művének további fejezetei közel hozzák Kissinger és Kína kapcsolatát a jelenhez azáltal, hogy Kissinger áttekinti a késői Teng-reformokat és az átmenetet a vezetők következő generációjáig, Csiang Cö-min-től *Hu Csin-taoig*. A Teng utáni időszakban, a Hong Kong jövőjére vonatkozó tárgyalásos megállapodások után Kissinger úgy érzi, hogy Kína vezetői „már nem is törekedtek arra, hogy reprezentáljanak egy exportálható, önálló forradalmi igazságot. Ehelyett azt a feltétlenül defenzív célt tűzték ki, hogy egy olyan világ irányába igyekezzenek, amely nem áll nyílt ellentétben a kormányzati rendszerükkel és területi integritásukkal. Arra használják az időt, hogy gazdaságukat saját tempójukban fejlesszék és megoldják hazai problémáikat.” Kissinger ezt olyan külpolitikának nevezi, ami közelebb áll Bismarckhoz mint Maóhoz: kis lépések jellemzik, védekező, és azon alapszik, hogy a történelem kedvezőtlen áramlataival szemben védőgátat építsen.” Az egyik következmény a kínaiak elhatározása volt arra nézve, hogy bebizonyítsák a külső nyomással szembeni érzéketlenségüket. Ahogy a korábbi miniszterelnök Li Peng 1994-ben megfogalmazta *Warren Christopher* külügyminiszternek: „A kínai emberi jogi gyakorlathoz (az USA-nak) egyáltalán nincs köze”

A bismarcki politikával fennálló közvetlen kapcsolat megeremti az alapot Kissinger hatodik és egyben utolsó fejezetéhez, amely összefoglalja meglátásait, érveit (főleg azokat, amelyek az „erőegyensúlyra” vonatkoznak), valamint az „értelmes diplomácia” lehetőségeit. Annak érdekében, hogy gondolatmenetét alátámassza, Kissinger az első világháború előtti diplomácia egyik klasszikus produktumát, a Crowe-memorandumot választotta. *Eyre Crowe* hivatalnokként dolgozott a Brit Külügyi Hivatalban és így az európai erőegyensúly, valamint a kibontakozó fegyverkezési verseny illetékese volt. Hozzáfért a külügyi hivatal ún. nyugati szekciójának adataihoz, továbbá a statisztikai szaktudás mestere volt, így össze tudta gyűjteni a külügyi hivatal hatalmas adathalmazából a releváns információkat. Mindezek mellett Németországról is különleges tudással rendelkezett – édesanyja ugyanis német volt. Crowe 17 éves koráig Németországban élt és német nőt vett feleségül. Híres 23 oldalas memoranduma, amit *Earl Gray*nek, a brit külügyi titkárnak nyújtott be 1907. január elsején, realista módon tekintette át az európai nemzetközi politikát, különleges figyelmet szentelve Anglia és a nemrégiben újraegyesített Németország közti flottafejlesztési versenynek. Crowe következtetése szigorú és meggyőző volt. Németország kulturális öröksége és gazdagsága segítségével kívánta befolyását terjeszteni, folyamatos nyomást gyakorolt Nagy-Britanniára és a hozzá kapcsolódó gyarmatokra, végső soron pedig a túlélést illetően nem volt más lehetősége, mint hogy „egy olyan erős flottát építsen, amelyet csak tud.” Anglia választási lehetőségei is korlátozottak voltak. Adott volt Németország versenye a sürgős terjeszkedésért, így Anglia is egy hasonlóan határozott lehetőséggel szembesült: „Angliának

mindenképpen számítania kell arra, hogy Németország minden ellenfél erejét csökkenteni törekszik, a sajátját pedig növelni dominanciájának kiterjesztése által. Németország megkísérli megakadályozni a többi állam együttműködését, és végül törekedni fog arra, hogy feldarabolja a Brit Birodalmat és átvegye vezető szerepét.”

A Crowe-memorandum inkább a józan ész megnyilvánulása, mint mély komplexitást felvázoló írás. Talán ebből következik – ahogy Kissinger magyarázza –, hogy mind Kínában, mind az Egyesült Államokban vannak olyan idősebb katonatisztek és politikusok, akik (egy évszázaddal a Crowe-memorandum után) azon gondolkoznak, hogy vajon a régi megfigyelések igazak-e ma is, még hozzá úgy, hogy a XX. század eleji Németországot a mai Kínával, míg Angliát a mai Egyesült Államokkal helyettesítik. A legközvetlenebb formában ez harchoz vezethet a csendes-óceáni térség két legnagyobb hatalma között: csak két fősze-replő van, akik közül csak egy nyerhet. Erre az érvre adott riposzt az, hogy érde-mes a jelen évszázad szövetségi rendszerének sémáját gazdagítani, az erőforrások, ásványok kereskedelmét sokszínűsíteni nem fenyegető módon, hogy az értékes erőforrásokhoz széles körű hozzáférést tegyenek lehetővé, kapzsiság és érdekellentétek nélkül.

Kissinger ezen eszmefuttatásra adott válaszai közül számos megtalálható a könyv kezdetén, további válaszok pedig napjainkban – a Kínában és az USA-ban tapasztalt politikai és kereskedelmi for-

mákban – fedezhetők fel. De fel kell hívni a figyelmet egy apró, de fontos tény-re, amit Kissinger elfelejt: Crowe memorandum nem vált univerzálisan elfogadottá. A legmarkánsabb kritika egy másik magas rangú külügyi hivatalnoktól, *Henry Sandersontól* származik, aki 1907-ben én benyújtotta Grey-nek a saját eszmefuttatását Crowe logikájára vonatkozóan. Sanderson „ellenfeljegyzésének” elolvasása után Grey kijelentette, hogy „Sanderson meglepő módon síkra szállt Németország mellett”. Sanderson a következő megjegyzéseket fűzte Crowe memorandumához: Németország segítőkész, de némiképp túl szigorú barát, valamint fukar és állhatatos alkudozó és a lehető legbosszantóbb ellenfél. Túl érzékeny arra, hogy minden kérdésben kikérjék a véleményét. Lehet, hogy a leírás nem rossz Kínát Németország helyébe rakva. Ami Sanderson Brit Birodalommal kapcsolatos 1907-es jellemzését illeti, túl kedvezőtlen volt az angolokkal szemben, így csak remélni lehet, hogy az nem összevethető napjaink Egyesült Államokáival.

Mindkét memorandumot, Sandersonét és Crowe-ét is „titkossá” nyilvánították. De mindkettőjüknek egyszerre nem lehetett igazuk. Vagy Németországot kellett megállítani, vagy Angliának kellett elveszítenie vezető globális pozícióját. Még nem volt döntés a kérdésben, amikor hét és fél évvel később kitört az első világháború Európában.

SZERZŐINKHEZ

A Köz-Gazdaság szívesen fogad a közgazdaságtudomány tárgykörébe tartozó minden olyan tanulmányt, amely hozzájárul a hazai közgazdasági gondolkodás fejlesztéséhez. A kéziratok elkészítésekor a szerkesztőség a következőket kéri figyelembe venni:

A tanulmányokat elektronikusan kérjük elküldeni (balazs.szentivanyi@uni-corvinus.hu címre), lehetőleg MS Word (doc) formátumban

- Egy tanulmány átlagos hossza 1 szerzői ív (40 ezer karakter, szóközökkel együtt). Kérjük szerzőinket, hogy ettől legfeljebb kismértékben térjenek el felfelé.
- A tanulmány rendelkezzen rövid, legfeljebb 100 szavas összefoglalóval, amelyet angolul is el kell készíteni.
- A fejezetcímeket arab számokkal kérjük jelölni. Az alfejezetek esetén a főfejezet sorszámát is meg kell adni: 1, 1.1., 1.1.1., 1.2.2. stb.
- Az ábráknak legyen aláírása, a táblázatoknak címe, illetve legyenek arab számokkal sorszámozva. A táblázat vagy ábra tartalma lehetőleg legyen a főszöveg ismerete nélkül is értelmezhető. Minden esetben szükséges az adatok forrását feltüntetni az ábra vagy a táblázat alatt. *Az ábrák legfeljebb két szint tartalmazzanak.*
- Egyenleteket, képleteket a sorok jobboldalán zárójelbe tett arab számokkal kell jelezni: (1), (2) stb.
- Hivatkozások, jegyzetek
- A hivatkozásokat a főszövegben, szögletes zárójelben kérjük megadni [szerző évszám] formátumban. Pl: [Szentés 1999]
- Pontos idézeteknél minden esetben szükséges megadni az oldalszámot is [szerző évszám: oldalszám] formátumban. Pl. [Szentés 1999: 312]
- A jegyzetek a főszöveg kiegészítésére szolgálnak, számukat a feltétlenül szükséges minimális szintre kérjük csökkenteni.
- Hivatkozott irodalom: a tanulmány végén kérjük felsorolni a szövegben hivatkozott irodalmakat az alábbiak szerint:
- Könyvek
Szerző neve (kiadás éve): *Cím dőlt betűkkel*. Kiadó, kiadás helye
pl: Szentés T. (1999): *Világgazdaságtan*. Aula, Budapest
- Könyvfejezetek
Szerző neve (kiadás éve): „Fejezet címe idézőjelek közt”. In: Szerkesztő neve: *Kötet címe dőlt betűkkel*. Kiadó, kiadás helye
pl. Stern, N. és Stiglitz, J. (1997): „A Framework for a Development Strategy in a Market Economy” in: Malinvaud, E. (szerk): *Development Strategy and Management of the Market Economy*. Oxford University Press, Oxford
- Folyóiratcikkek
Szerző neve (megjelenés éve): „Cím idézőjelek közt” *Folyóirat neve dőlt betűkkel*. évfolyam(szám): oldalszámok.
pl: Kydland, F. E. (2006): „Aggregált mennyiségi elmélet” *Köz-Gazdaság* 1(2): 19-35.
- Internetes hivatkozások: Szerző neve (megjelenés éve): *Cím dőlt betűkkel*. Teljes URL. Lekérdezés dátuma.
pl. Rodrik, D. (2006): *The Disappointments of Financial Globalization*. [http://ksghome.harvard.edu/~drodrik/The Disappointments of Financial Globalization \(November 2006\).doc](http://ksghome.harvard.edu/~drodrik/The%20Disappointments%20of%20Financial%20Globalization%20(November%202006).doc). Lekérdezve: 2007. 03. 13.

Az alkoholfogyasztás alsó korhatárának egészségügyi hatásai

Christopher S. Carpenter–Carlos Dobkin: The Minimum Legal Drinking Age and Public Health.
Journal of Economic Perspectives, 2011. Vol. 25. No. 2.

BEVEZETÉS

2008 nyarán száznál is több befolyásos amerikai egyetemi vezető közös nyilatkozatot fogadott el, amiben az Egyesült Államok alkoholfogyasztási alsó korhatárának felülvizsgálatát szorgalmazták. A jelenlegi, Egyesült Államokban érvényes szabályozás 21 évben határozta meg a legális alkoholfogyasztás korhatárát, ami magasabb a mexikói (18 év), a kanadai (tartománytól függően 18–19 év), és az európai (országától függően 16–18 év) limitnél.

Nem első alkalommal merül fel a kérdés: csökkenti-e a 21 éves határ a fiatal felnőttek alkoholfogyasztását és ezzel együtt annak hátrányait? A „National Health Interview Survey” felmérése alapján a 18–25 év közötti korosztály egy évben átlagosan 36 napon fogyasztott alkoholt, és alkalmanként átlagosan 5,1 alkoholos italt rendelt (a sörtől a tömény italokig). Amennyiben ezt a mennyiséget egy helyben ülve fogyasztják el, akkor ez már klinikailag a túlzott gyakoriságú italfogyasztás kategóriájába esik. Mint közismert, az alkoholfogyasztás a reflexek lassulását és a reakcióidő növekedését okozza, számos más negatív hatása mellett. A balesetek, öngyilkosságok, emberölések jelentős részéért szintén nagy arányban tehető felelőssé az alkohol [Bonnie–O’Connell, 2004]. Tény, hogy a 18–25 év közötti korosztály halálzásának 80 százaléka külső okok (pl. balesetek) következménye, amelyek egyik oka az ittas vezetés.

Közgazdasági szempontból szemügyre kell venni azt a problémát, hogy a fia-

talok „kicsapongó” életmódjuk jövőre gyakorolt kockázatát kevésbé tudják felmérni [O’Donoghue–Rabin, 2001]. Figyelembe kell venni, hogy az alkoholfogyasztás költsége nem kizárólag az ital árát jelenti, hanem bizonyos hozzáadódó költségek is megjelennek (pl. későbbi kezelések túlzó fogyasztás esetén stb.), másrészt azt sem hagyható figyelmen kívül, hogy az alkoholfogyasztás csökkentése a környezet számára is előnyös (pl. alkoholos hatás alatti balesetek számának visszaesése).

1. KORÁBBI TAPASZTALATOK A KORHATÁR CSÖKKENTÉSÉRŐL

Elsőként azt érdemes megvizsgálni, hogy melyik az az életkor, amire érdemes lenne a jelenlegi 21 évről áttérni. A közvélekedés – praktikus okok alapján – egyértelműen a 18 évet választaná. Ennek okai többszintűek: az USA törvényei a szavazásra jogosultsági cenzus, az esküdtzéki munka és a hadkötelezettség esetében ezt az életkort jelölik meg. Fontos megemlíteni, hogy Európában is ez az általánosan elfogadott korhatár.

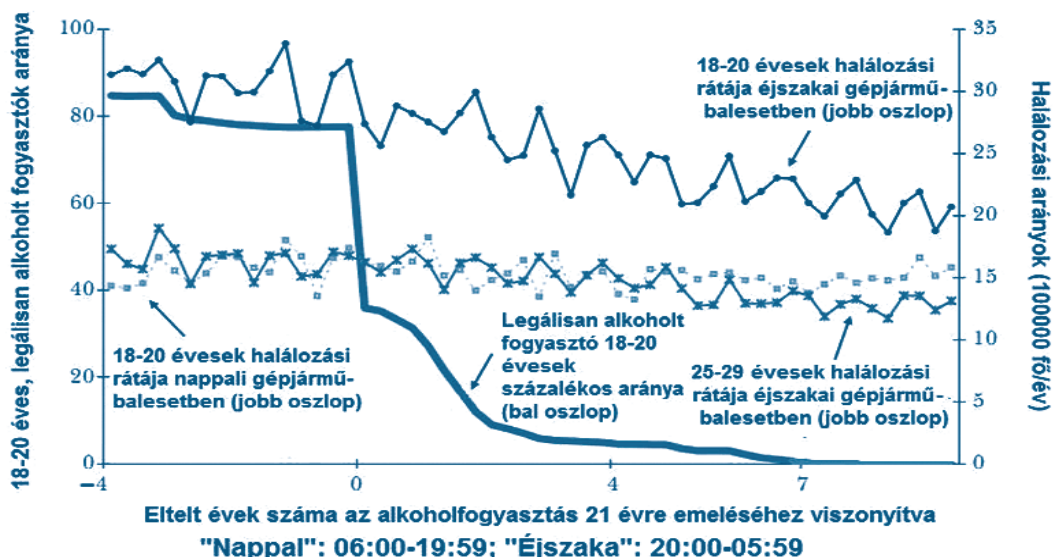
A csökkentést át kell tekinteni több költségnemet érintve: mekkora az alkoholfogyasztás költsége a fogyasztó és a társadalom szempontjából. Mivel itt számos tényezőt kell egyszerre figyelembe venni, így a legegyszerűbb annak vizsgálata, hogy nagyobb-e a társadalom által viselt költség (detoxikálók üzemeltetése, takarítási költség, stb.) az egyén számára fennálló haszonnal összehasonlítva. Amennyiben igen, akkor ez esetben

érdemesebb fenntartani a magasabb limitet, a költségek közötti különbség vizsgálata után.

Egy másik alkalmas megközelítési mód, hogy a 21 éves, USA-ban élő fiatalok alkoholfogyasztását egy olyan csoporttal lehetne összehasonlítani, amelyekre a 21 éves korhatár nem vonatkozik. Mivel jelenleg az USA-ban mindenki-re vonatkozik ez a szabály, így érdemes bizonyos USA-tagállamok korábbi statisztikáit áttekinteni. Ezt azért érdemes megtenni, mivel az 1970-es években 39 tagállam csökkentette alkoholfogyasztási alsó korhatárát 18, 19, illetve 20 évre. Ez a csökkentési hullám a gépjármű-balesetek emelkedését okozta akkoriban [Wagenaar-Toomey, 2002]. Emiatt vezette be a szövetségi kormány 1984-ben a „National Minimum Drinking Age” törvényt, ami 21 évben határozta meg az alkoholfogyasztás javasolt alsó korhatárát. Ennek figyelmen kívül hagyása esetén szövetségi források megvonását helyezték kilátásba. Így 1990-re már

mindegyik állam visszaállította korhatárát 21 évre.

Az ábra bemutatja a gépjárműbalesetek arányának változását abban az időszámban, amikor az alkoholfogyasztás alsó határát ismét 21 évben állapították meg. A „legálisan alkoholt fogyasztó 18–20 évesek százalékos aránya” adatsor nem változott automatikusan 0 százalékra a szigorítást követően, mivel bizonyos államok fokozatosan vezették be a szigorítást (18-ról 19, majd 21 évre emelték a korhatárt). A diagram „nappali” és „éjszakai” adatsort is mutat, mivel a fiatalok körében az ittas vezetés 67 százaléka az „éjszakai” sávban történik [Ruhm, 1996]. Az adatsor érdekessége, hogy a 18–20 évesek közötti, halálos balesetet okozó ittas vezetés aránya a vizsgált időszakon belül megközelítően felére esett vissza. Ez azt mutatja, hogy az alkoholfogyasztás korhatárának emelése eredményes volt. Ehhez azonban érdemes megjegyezni, hogy – egyrészt – az éjszakai halálos esetek arányának esése nem tör-

Forrás: Fatality Analysis Reporting System (1975-1993)

**Gépjármű-balesetekre visszavezethető halálesetek száma
(az alkoholfogyasztási alsó korhatár 1984-es, 21 évre szigorítása idejében)**

tént olyan hirtelen, mint a legálisan alkoholt fogyasztó 18–20 évesek arányának csökkenése. Másrészt, a csökkenés már a szigorítás előtt is látható mértékű volt. *Carpenter* és *Dobkin* [2010–2011] további statisztikai adatokkal támasztják alá az állításokat.

2. AZ ALKOHOLFOGYASZTÁS TOVÁBBI KÁROS HATÁSAI

Több statisztika is alátámasztja, hogy az alkoholfogyasztás nemcsak a halálozási rátákra, hanem a nem halálos balesetekre és a bűnözésre is hatással van. Eszerint 21 éves korban jelentősen megemelkedik (408 esettel, 100 000 fő/évre vetítve) a sürgősségi orvosi ellátásban részesülők aránya. Emellett jelentős a kórházi ápolásra szoruló betegek arányának emelkedése is (77 esettel, 100 000 fő/évre számítva) (*Carpenter–Dobkin* [2011]).

Bár a bűnözésre kevesebb figyelem jut a halálozási statisztikák említése mellett, az alkoholizálás bünelkövetésre gyakorolt hatása is alátámasztható. *Joksch*, *Jones* [1993] és *Carpenter* [2005] kutatásai alapján az alkoholfogyasztás korhatárát szigorító államok területén a vandalizmus és a rendbontások aránya kimutatható mértékben csökkent 1980–1987 folyamán. A bűnözés gyakoribbá válása megfigyelhető 21 éves korban, itt 11 százalékos növekedés jelenik meg.

3. ÉLETKORI HATÁSOK

A felmérések rendre jelentősen alulbecsülik a fiatalok alkoholfogyasztási szokásait, ez az esetek 40–60 százalékban jellemző [*Rehm*, 1998]. Ennek oka elsősorban az, hogy a 18–20 éves válaszadók alkoholt csak illegálisan ihatnak. *Dee*

[1999], *Carpenter* és mások, [2007], valamint *Miron* és *Tetelbaum* [2009] három szempont alapján elemezték a 18–20 évesek alkoholfogyasztását, amikor az legális volt az USA-ban: az elmúlt havi összesített alkoholizálást, az elmúlt két hét „erős” italozásának mértékét (amennyiben az meghaladta az öt elfogyasztott italt alkalmanként), és az alkalmak számát, amikor a vizsgált személy alkoholt ivott. Ennek eredménye rendre 6,1 százalékkal, 3,4 százalékkal, valamint 17,4 százalékkal magasabb volt olyan időszakokkal összehasonlítva, amikor ezen korosztálynak már nem volt legális lehetősége az alkoholfogyasztásra az USA-ban. Az adatok elemzését statisztikai módon részletesen elemzi *Carpenter* és *Dobkin* [2011], megállapítják, hogy az alkoholfogyasztás korhatárának csökkenése – bár növeli az alkoholizálós napok számát (30 napra számítva 0,55 nappal), csökkenti a fogyasztott ital mennyiségét (30 napra vonatkoztatva 0,745 itallal). (*Carpenter–Dobkin* [2010b], SAMHSA/OAS [2009])

Számos közpolitikai megfontolásra is szükség van ezen adatok kiegészítéséhez. Ilyen, hogy az 1970-es évek óta eltelt időszakban erősebben veszik figyelembe a korhatár betartatását, valamint megemlítendő az ittas vezetéssel szembeni jogi szankciók szigorúbbá válása is az 1970-es, 1980-as évekhez viszonyítva. Érdeemes hangsúlyozni az autók biztonságának javítására tett intézkedéseket, mint pl. a légszék bevezetését. Emellett egyre több helyen nyílik lehetőség elsősegély igénybevételére az USA-ban.

ÖSSZEGRZÉS

Közgazdasági berkekben a 18 év, vagy 21 év közötti vita leginkább a fogyasztói többlet megközelítését tekintve folyik.

Előnyös-e, vagy éppen hátrány az alacsonyabb korhatár? Erre elsősorban úgy érdemes rávilágítani, hogy származik-e több bevétele (és előnye) a gazdaságnak a korhatár alacsonyabbra csökkentéséből, vagy éppen ellenkezőleg, az állami költségek nagyobbak az előnyöknél?

Viscusi és *Aldy* [2003] a „statisztikai élet” érdekes kifejezésével igyekeznek ezt szemléltetni. Számításaik alapján egy emberélet „értéke” (2009-es árfolyamon) 8,72 millió USD lehet. Carpenter és Dobkin [2011] számításai szerint a korhatár 18 évre csökkentése további 8 halálesetet okozna évente 100 000 főre vetítve a 18–20 év közötti korosztályban. A statisztikai élet fogalmával számolva ez megközelítően 70 millió USD-nyi kárt okozna ($8 \times 8,72$ millió USD-nyit). A kutatók számításai alapján évi 4,56 millió elfogyasztott ital jutna 100 000 főre a korhatár csökkentése esetén, így egy elfogyasztott italra 15 USD jut rejtett költségként ($70 \text{ USD} / 4,56 = 15 \text{ USD}$).

Három költségesetet érdemes megvizsgálni (Carpenter–Dobkin [2009]). Az első esetben azt kell figyelembe venni, hogy egy ittas vezetőnek köszönhetően gyakorta egy vétlen áldozat is életét veszti. Adataik alapján évente további 0,77 ember leli csak ilyen módon halálát 100 000 főre vetítve, ami 6,71 millió USD-t jelent ($8,72 \times 0,77 = 6,71$).

A másik ilyen eset a rablás és tettlegesség esete, ugyanis 100 000, a 18 éves korhatár fölé kerülő fiatal 63-mal több tettlegességi és 8-cal több rablási bűncselekményt követ el. Amennyiben a rablás költsége 17 500 USD, valamint a tettlegességé 20 500 USD, valamint a letartóztatási arányok rendre 54 és 25 százalékosak, akkor 2,4 millió USD és 570 ezer USD jelenik meg a tettlegesség, valamint a rablás esetében (20 500 USD

$\times 63 / 0,54 = 2,4$ millió USD, valamint $17\,800 \text{ USD} \times 8 / 0,25 = 570$ ezer USD).

A harmadik ilyen eset a kórházi kiadásokra vonatkozik. 100 000 főre évente 408-al több sürgősségi vizit és 77-tel több tartós kórházi kezelés jutna a korhatár-csökkentés esetén. Ha a sürgősségi vizit költsége 3387 USD, és egy tartós kórházi kezelés költsége 12 562 USD, akkor 2,35 millió USD kiadása válik szükségessé ($[(3\,387 \times 408) + (12\,562 \times 77)] = 2,35$ millió USD). Ezeket összesítve megállapítható, hogy 100 000 fő/évre vonatkozóan további 12,02 millió USD-t kell kiadni. ($6,7$ millió $+ 2,4$ millió $+ 0,57$ millió $+ 2,35$ millió = 12,02 millió USD.) Amennyiben a kutatások számításai alapján 100 000 főre évente 4,56 millió elfogyasztott ital jutna a korhatár csökkentése esetén, akkor minden elfogyasztott italra 2,63 USD külső költség jut ($12,02 / 4,56 = 2,63$).

Igencsak valószínűtlen, hogy akár a társadalom által fizetendő 2,63 USD-t, akár csak a fogyasztó által fizetendő 15 USD-nyi belső költséget az italozó hajlandó volna kifizetni. Ez azt mutatja, hogy a fogyasztó nincs tisztában szenvedélyének teljes költségével.

Természetesen a tanulmány nem vette figyelembe, hogy az alacsonyabb korhatár kijelölése jobban támogatható különböző politikai intézkedések mellett (akár az alkoholfogyasztással kapcsolatos iskolai oktatás fejlesztése, akár különböző engedélyek kiadása mellett – hasonlóan a jogosítványhoz). Az oktatás azonban nem lehet elegendő a költségek arányos csökkentéséhez. Mivel a kísérletezés – a fiatalságra figyelemmel – nem lehet ezen a területen hatásos, így a 21 éves korhatár előnyben részesítendő a 18 évessel szemben.

IVÓK AURÉL

IRODALOM

- Bonnie, Richard J., and Mary E. O'Connell, eds. 2004. *Reducing Underage Drinking: A Collective Responsibility*. Washington, DC: National Academies Press.
- Carpenter, Christopher S. 2005. „Heavy Alcohol Use and the Commission of Nuisance Crime: Evidence from Underage Drunk Driving Laws.” *American Economic Review*, 95 (2): 267–72.
- Carpenter, Christopher S., and Carlos Dobkin. 2009. „The Effect of Alcohol Consumption on Mortality: Regression Discontinuity Evidence from the Minimum Drinking Age.” *American Economic Journal: Applied Economics*, 1(1): 164–82.
- Carpenter, Christopher S., and Carlos Dobkin. 2010. „Alcohol and Morbidity: Regression Discontinuity Evidence from the Minimum Legal Drinking Age.” <http://ashecon2010.abstractbook.org/sessions/122/>
- Carpenter, Christopher S., and Carlos Dobkin. 2011. „The Minimum Legal Drinking Age and Public Health.” *Journal of Economic Perspectives*, vol. 25., No. 2.: 133–156.
- Carpenter, Christopher S., Deborah D. Kloska, Patrick O'Malley, and Lloyd Johnston. 2007. „Alcohol Control Policies and Youth Alcohol Consumption: Evidence from 28 Years of Monitoring the Future.” *B. E. Journal of Economic Analysis and Policy*, 7(1, Topics): Article 25.
- Dee, Thomas S. 1999. „State Alcohol Policies, Teen Drinking and Traffic Fatalities.” *Journal of Public Economics*, 72(2): 289–315.
- Joksch, Hans C., and Ralph K. Jones. 1993. „Changes in the Drinking Age and Crime.” *Journal of Criminal Justice*, 21(3): 209–221.
- Miron, Jeffrey, and Elina Tetelbaum. 2009. „Does the Minimum Legal Drinking Age Save Lives?” *Economic Inquiry*, 47(2): 317–36.
- O'Donoghue, Ted, and Matthew Rabin. 2001. „Risky Behavior among Youths: Some Issues from Behavioral Economics.” In *Risky Behavior Among Youths: An Economic Analysis*, ed. Jonathan Gruber. Chicago: University of Chicago Press.
- Rehm, Jurgen. 1998. „Measuring Quantity, Frequency, and Volume of Drinking.” *Alcoholism Clinical & Experimental Research*, 22(S2): 4s–14s.
- Ruhm, Christopher. 1996. „Alcohol Policies and Highway Vehicle Fatalities.” *Journal of Health Economics*, 15(4): 435–454.
- Substance Abuse and Mental Health Services Administration, Office of Applied Studies (SAMHSA/OAS). 2009. „*The NSDUH Report: Alcohol Use Before and After the 21st Birthday*.” Rockville, MD. <http://www.oas.samhsa.gov/2k9/138/138alcbefore21stbday.htm>.
- Viscusi, W. Kip, and Joseph E. Aldy. 2003. „The Value of a Statistical Life: A Critical Review of Market Estimates throughout the World.” *Journal of Risk and Uncertainty*, 27(1): 5–76.
- Wagenaar, Alexander C., and Traci L. Toomey. 2002. „Effects of Minimum Drinking Age Laws: Review and Analyses of the Literature from 1960 to 2000.” *Journal of Studies on Alcohol*, Supplement 14, pp. 206–225.

A költségmegosztás és az egészségügyi kiadások növekedése

Katherine Baicker–Dana Goldman: Patient Cost-Sharing and Healthcare Spending Growth
Journal of Economic Perspectives, 2011. Vol 25., No 2., pp. 47–68.

A tanulmány az Egyesült Államok egészségügyi ellátásában tapasztalható költségnövekedés, a páciensek költségmegosztása és a népesség egészségügyi állapota kapcsolatát és összefüggéseit vizsgálja, keresleti oldalról megközelítve a témát. Elsőként a költség hozzájárulás megfelelő mértéke megállapításának elméleti és gyakorlati nehézségeit elemzi, majd bemutatja több, a témában végzett empirikus kutatás eredményét. Vizsgálja a továbbgyűrűző hatásokat és alternatívákat keres hatékonyabb költségmegosztási struktúra létrehozására.

1965-ben az Amerikai Egyesült Államok GDP-jének mindössze 6 százalékát tették ki az egészségügyi ráfordítások, napjainkra ez az összeg eléri a GDP 17 százalékát. A kongresszus költségvetési hivatala adatai szerint az arány 2035-re akár 26 százalékra is emelkedhet. Ez az ugrásszerű növekedés egybeesik az egészségügy finanszírozásának radikális változásaival. Az USA egészségügyi rendszere több pilléren nyugszik, ezek közül a szerzők a Medicare-t és a Medicaid-et emelik ki. Az előbbi igénybevételére a 65 év felettek, továbbá a 65 év alatti krónikus betegek jogosultak, míg a Medicaid programot az alacsony jövedelmű állampolgárok és családok egészségügyi támogatására hozták létre. A programok 1965-ös bevezetése az egészségbiztosító magántársaságok elterjedésével drámaian lecsökkentette az egészségügyi kiadások saját zsebből történő finanszírozását („out-of-pocket payment”), amely így a maga 15 százalékos arányával jóval alacsonyabb a többi fej-

lett OECD-államénál. A megnövekedett egészségügyi kiadások miatt azonban a saját zsebből történő finanszírozás összege gyakorlatilag a kétszeresére emelkedett: míg 1960-ban mindössze 500 dollárt tett ki, 2008-ra elérte a 900 dollárt. Még az átfogó általános biztosítással rendelkező állampolgárok is kezelésük jelentős részét – a Medicare tagjai például az összköltségek 17 százalékát – fizetik saját zsebből. A szerzők rámutatnak arra is, hogy a privát biztosítótársaságok jellege jelentős változáson ment át. Míg 1988-ban a legtöbb társaság még a tradicionális „fee for service”, vagyis *díj szolgáltatás ellenében* elven működött, addig 2010-re ez a típusú szolgáltatás gyakorlatilag eltűnt. Helyét különböző *irányított egészségügyi alapok* („managed care plan”), mint például *egészségkarbantartó központok* (Health Maintenance Organization), *preferált szolgáltató szervezetek* (Preferred Provider Organization), *helyi szolgáltató központok* vették át. Ezek az alapok különböző pénzügyi ösztönzőket alkalmaznak, mind a páciens, mind a szolgáltató oldalán. Míg a klasszikus „fee-for-service” típusú szervezetek alapvetően a keresletoldali ösztönzőkre építettek, a költségmegosztás struktúrájával szabályozva kiadásaikat, az új egészségügyi szolgáltatók mind az orvosi, mind az általános vizitért jóval alacsonyabb díjat számítanak fel. A költségek és kiadások szabályozására inkább a kínálati oldal ösztönzőit használják a visszatérítési struktúrák alkalmazásával. A gyakorlatban azonban a szerzők szerint a biztosí-

tó társaságok mindkét típusú ösztönzőt alkalmazzák.

A tanulmány bemutatja az elmúlt 20 év tendenciáit a költségmegosztás, a saját zsebből történő finanszírozás, az összes egészségügyi kiadás, a jövedelem, a vállalatméret és a biztosítás típusa szempontjából. Megállapítja, hogy a klasszikus fee-for-service-rendszer igénybevételének aránya az egész népesség körében 1996 és 2008 közt mintegy 20 százalékkal csökkent, s ezzel ellentétesen az irányított ellátó programoké 8 százalékkal nőtt. Míg a munkáltató által biztosítottak aránya 6 százalékkal, a nem biztosítottaké is mintegy 1,7 százalékkal csökkent. Az állami egészségbiztosító rendszer tagjainak száma a népességen belül mintegy 5 százalékkal emelkedett. A tendencia mögött az a tény állhat, amely szerint az állami rendszer tagjai jóval alacsonyabb önköltséggel és költségmegosztással szembesülnek. A nagyvállalatok szintén kedvező feltételű egészségügyi rendszert biztosítanak alkalmazottaik számára.

A tanulmány szerint ugyan a költségmegosztás hatékony eszköz lehet az egészségügyi szolgáltatások kihasználtságának optimalizálására, jelenlegi formájában elavult és korszerűtlen. A hozzájárulás mértékének növelése csökkentheti az egészségügyi kiadásokat, mivel visszafogja az ellátórendszer bizonyos szolgáltatásainak igénybevételét, azonban nem tesz különbséget az indokolt és indokolatlan igénybevétel közt és több egyéb paramétert is figyelmen kívül hagy. A 65 év alattiak esetében például a kezelési költségek emelkedése a kezeltetés halogatásához vezethet, mivel a 65. életévüket betöltve jogosultak lesznek a Medicare-rendszer szolgáltatásainak igénybevételére, amely kedvezményes feltételeket biztosít, s így olcsóbban jutnak a – néha már késői – kezeléshez.

A szerzők elemzik az optimális költségmegosztás megállapításának problematikáját. A szolgáltatók nem tudnak az ügyfelekkel mindenre kiterjedő, általános, az összes paramétert tartalmazó szerződést aláírni, amely tartalmazza valamennyi lehetséges egészségügyi kockázatot és kimenetelt. Nem lehet pontosan megállapítani, hogy egy adott környezeti hatástól vagy sokktól a páciens pontosan milyen károsodást szenved, és milyen kezelésre lesz szüksége. Továbbá egy műtét az idő elteltével komolyan megváltoztathatja a páciens egészségügyi kockázatát. A klasszikus fee-for-service-rendszer nehézsége volt, hogy sem a fogyasztók, sem a szolgáltatók nem tudták pontosan mérni az egészségügyi ellátás költségeit és az ezt követően realizálódó hasznosságot. A szolgáltatók, bár előírhatnak tesztek és vizsgálatokat, komoly előrelépést nem érnek el, többek közt azért, mivel a fogyasztó nem tudja mérni saját hasznosságát, így nem érdekelt egy valós és pontos egészségügyi állapotfelmérés elkészítésében. A fogyasztó igyekszik saját egészségügyi kockázatát minél alacsonyabbnak feltüntetni, hogy alacsonyabb díjat kelljen a biztosításért fizetnie. Ezen kívül a biztosítottak körében fellép a klasszikus erkölcsi kockázat problematikája, amikor a fogyasztó, ha már egyszer fizetett érte, jóval többet fogyaszt az adott szolgáltatásból, mint amennyire valóban szüksége lenne. A túlfogyasztás a klasszikus modellek alap-problematikája a teljes biztosítottság extrém esetében. Azonban amennyiben a fogyasztó túl magas biztosítási önköltséggel szembesül, hajlamos túl magas kockázatot vállalni. Ebben a koncepcióban a költségmegosztás az optimális kihasználtságot célzó eszközként jelenik meg, mérsékli a felesleges fogyasztást, és optimálisan megállapított költség-

megosztás esetében ösztönöz a rendszerbe való belépésre, amivel mérsékli a fogyasztói kockázatot.

További problémát jelent a szerzők szerint, hogy az egészségmegőrzés nem egyszerű jószág, vagyis a költségmegosztással járó árváltozás nem csak azon szolgáltatások fogyasztását befolyásolja, amelyek ára közvetlenül változik, hanem a kiegészítő és helyettesítő termékek árára és fogyasztott mennyiségére is hatással van. Helyettesíthető termékek esetében például a gyógyszerészeti kezelések árának emelkedése vonzóbbá teheti a sebészeti beavatkozásokat, amelyek azonban általában magasabb költséggel járnak. Így a szolgáltató számára a gyógyszerárnövelés összességében nem a bevételek növekedésével jár, hanem az egészségügyi kiadások növekedését eredményezi, amely ellentétes az eredeti céllal. Kiegészítő termékek esetében a költségmegosztás optimális szintje lehet magasabb. Az ideális szint tehát nemcsak a jószág saját ár rugalmasságtól, hanem a kereszt-ár rugalmasságtól is függ. Az idő előrehaladtával komoly nehézséget okoznak a biztosító társaságok közötti továbbgyűrűző hatások. A mai egészségügyi beruházások és ráfordítások jó része csak a jövőben realizálódik, így a jövőbeli egészségügyi költségeket befolyásolja. Az idő előrehaladtával azonban a biztosítottak mozognak a biztosító társaságok közt, így az egyikben kapott esetleges nem megfelelő ellátás negatív egészségügyi következményei egy másik rendszer tagjaként realizálódnak.

A költségmegosztás optimális szintje azonban a szerzők szerint nem csak azokból a kompromisszumokból áll, amelyekkel a biztosítottak a túlfogyasztás visszaszorításának érdekében és a túl nagy rizikó vállalásának elkerülése érdekében szembesülnek. A szolgáltatások

nem választhatóak külön és nem elemezhetőek kizárólag önmagukban, figyelembe kell venni a továbbgyűrűző hatásokat és a kereszt-ár rugalmasságot is, különben téves ok-okozati összefüggések állapíthatók meg. Az alacsony költségmegosztású és magas költségmegosztású rendszerek különböző kihasználtsága és hasznossága adódhat az önrész különböző nagysága mellett abból is, hogy a különböző biztosítási politikát választó fogyasztók különböző egészségügyi kockázatot vállalnak.

A szerzők hivatkoznak az 1970-es években végzett *RAND egészségügyi biztosítási kísérlet* (RAND Health Insurance Experiment) eredményeire, amely szerintük még 40 év elteltével is a legjobb empirikus kutatásnak minősül. A kísérlet a költségmegosztás mértékének az egészségügyi rendszer kihasználtságára és az egészségügyi kibocsátásokra gyakorolt hatását vizsgálta. E tanulmány szerint a fogyasztók magasabb egészségügyi hozzájárulással szembesülve csökkentették keresletüket az egészségügyi szolgáltatások iránt. A kórházi betegek ellátása majdnem olyan árérzékenynek bizonyult, mint a járóbeteg-ellátás. Az ár rugalmasságok különböző értékeket mutattak, azonban az árérzékenység a gyógyszeres kezeléseket esetében különösen magas értéket mutatott. Az egészségügyi ellátás lefedettségének és díjainak változtatása mind rövid, mind hosszú távú hatásokkal jár az egészségügy minden területén. A járóbeteg-ellátás díjainak növelése lecsökkentette ugyan az orvosi rendelőben várakozók számát, megnöveli azonban a kórházi ellátást igénybe vevőkét, amennyiben annak ára változatlan maradt. Ebben az esetben a kórházi ellátás megnövekedett költségeit a Medicare viseli, a rendelők igénybevételeiből adódó költségcsökkenést azonban az állami alap

realizálja – egy újabb példa a biztosítók közti továbbgyűrűző hatásokra. Az általános elméletek szerint a keresletoldali költség az egészségügyi rendszerek hasznosságát kvantitatív tekintetben befolyásolja, azonban e tanulmány szerint nemcsak az igénybevett szolgáltatások fogyasztására van hatással, hanem az egészségi állapotra is, amelyet e fogyasztás generál. Egy kiterjedt egészségbiztosítás számtalan szociális célt megvalósíthat, többek közt pénzügyi biztonságot nyújt, azonban a népesség egészségügyi állapotára gyakorolt járulékos hatásai mérsékeltek. Az egészségügyi szolgáltatások gyakoribb igénybevétele és kihasználtsága nem áll egyenes arányban a népesség jobb egészségügyi állapotával.

A tanulmány külön tárgyalja a gyógyszeres kezeléseket, amelyek az egészségügyi kiadások kis, azonban rendkívül gyorsan növekvő részét képezik. Termelésük alacsony határköltséggel jár, s mivel használatuk folytonos, ezért előre kiszámítható, legyen szó kiegészítő vagy helyettesítő szolgáltatásról, ezért általában külön biztosítási kategóriába tartoznak.

A gyógyszerek értékesítéséből befolyó hasznot a nemzeti alapok gyakran elkülönítve kezelik a jóval magasabb fogyasztói létszámból kifolyólag. A gyógyszeres kezelések esetében a korai tanulmányok rendkívül mérsékelt kapcsolatot mutattak ki a költségmegosztás és a kihasználtság mértéke között, azonban ezek a tanulmányok csak a kis árváltozások hatásait vizsgálták. Az újabb tanulmányok azonban a korábban említett RAND Health Insurance Experiment kutatásához hasonló eredményekre jutottak, vagyis az árrugalmasságot 0,2 és 0,6 közé becsülték. Ezek szerint a növekvő önrész csökkenti a „nélkülözhető” gyógyszerek fogyasztását, azonban nincs hatással a „létfontosságú”

gyógyszerek fogyasztására. Egy 2007-es kísérlet megmutatta, hogy amennyiben az idősödő korosztály számára széles körű, átfogó gyógyszeres kezeléseket lefedő biztosítást nyújtunk, ez 13 százalékkal növeli a receptre kiváltható gyógyszerek igénybevételeit, azonban mintegy 19 százalékkal csökkenti a saját zsebből történő finanszírozást, vagyis – érdekes módon – 6 százalékkal csökkent az összes gyógyszerekre fordított kiadás összege. Az idősebb korosztályban, a krónikus betegek körében a kórházi kiadások növekedése meghaladja a megtakarításokat, amelyek a kevesebb gyógyszer használatából és a ritkább vizitszámból adódnak. A gyógyszerek használatának hiánya csökkenti a produktivitást, és megnöveli az egyéb egészségügyi kiadásokat. A szerzők arra az érdekes eredményre jutottak, amely szerint pl. a koleszterinszint-csökkentő terápia optimális önrésze 0 dollár vagy akár negatív is lehetne (ez annyit tesz, hogy a páciensek kapnak pénzt a terápiában történő részvételért).

A szerzők szerint többféleképpen lehetnek a költségmegosztás továbbgyűrűző hatásai az összesített kiadásokra. Az önrész társadalmilag optimális szintje eltérhet az egyénileg megállapított optimális szinttől, ugyanis az egyén által kapott ellátás hatással lehet a többi páciens ellátására is. A továbbgyűrűző hatások vizsgálatát nehezíti, hogy nagy részük nem rövid távon, hanem hosszú távon vizsgálható – a befektetések ugyanis nem rövid időn belül térülnek meg. A költségmegosztás mindig is kedvelt eszköz volt az erkölcsi kockázat megelőzésére és a túlfogyasztás visszaszorítására az alacsony társadalmi értékkel bíró szolgáltatások körében. Számos esetben az egészségbiztosító társaságok hajlamosak csökkenteni, vagy akár megszüntetni olyan eljárások támogatottságát, ame-

lyek egyszerre spórolnak pénzt (költség-hatékonyak) és járulnak hozzá az egészség megőrzéséhez. A nehézséget itt az jelenti, hogy nehéz felismerni és azonosítani ezeket a szolgáltatásokat.

A tanulmány bemutat egy új megközelítést, az *értékalapú tervezetet*. Az értékszemléletű egészségbiztosítási alap tervezete egy új megközelítés a betegbiztosításban, amely azon a feltevésen alapszik, hogy szofisztikáltabb költségmegosztási struktúrák hatékonyabb kihasználtságot és jobb egészségügyi kibocsátásokat eredményezhetnek. A tervezet előre lefektetett irányelvekre épül, amelyek szerint az, aki igazoltan rászorul az adott szolgáltatásra, használatáért alacsonyabb hozzájárulást fizet, azok pedig, akiknél a kezelés vagy gyógyszer hasznossága nem egyértelműen bizonyított, magasabb árat fizetnek érte. A koleszterincsökkentő szerek ingyenessé tétele a krónikus betegek számára a tanulmány szerint 3–5 százalékkal csökkentené a betegek ellátásának költségeit négy éven belül. A való életben azonban nehéz egyértelmű irányelveket lefektetni, biztosan azonosítani a betegeket. A pontos diagnózis felállítása rendkívül idő- és pénzigényes, továbbá akadályt jelenthet, hogy a betegek hosszú távon nem viselkednek racionálisan. Morális kérdést vet fel, hogy ki tekinthető rászorulóknak, és ki nem, milyen alapon zárható ki valaki a támogatottak köréből. Továbbá, amennyiben az irányelveket nem elég körültekintően fektetik le, visszaszűkítő hatások kerülhetnek a piacra: amennyiben a betegek kisebb költségmegosztási terhet kell viselniük, mint egészséges társaiknak, a relatíve egészségesek dönthetnek úgy, hogy elhalasztják kezelésüket, amíg betegek nem lesznek – így csökkentve egészségügyi kiadásukat, mivel „betegebb” állapotban már rászoruló-

nak minősülnek és kevesebbet kell fizetniük. A szerzők javaslata, hogy bizonyos egészségügyi szolgáltatások – mint például a krónikus betegek kezelése – alacsony vagy semmilyen költséggel ne járjanak a betegek számára, így optimalizálható az összköltség, mivel a jövőben ezek a megfelelően ellátott betegek nem szorulnak drága kórházi kezelésre.

A tanulmány ismerteti egy új modellt, amely a *kettős árazás* elvén alapszik. Ebben a modellben a biztosítótársaságok *licenst vásárolnak* a gyógyszergyártó cégektől, és ezt a licenst adják tovább a biztosítottaknak. Az élet más területein ezt a módszert sikeresen alkalmazzák. A Microsoft például nem számít fel díjat a számítógép minden egyes bekapcsolásánál, hanem egyszeri fizetés történik a program megvásárlásakor, majd ez után szabad használat következik. És hogy mi a közös a gyógyszerekben és a Windowsban? Mindkettőt alacsony határköltség, alacsony termelési költségek és kevés helyettesítő termék jellemzi. Ezért egy körültekintően megállapított gyógyszer-licenzdíj alacsony járulékos költségekkel kombinálva minden érintett fél számára nyereséges lehetne.

Végül a tanulmány szerzői megállapítják, hogy bár a keresletoldali költségmegosztás növelése szerepet játszhat a gyorsan növekvő egészségügyi kiadások problematikájának kezelésében, ugyanakkor a költségmegosztás növelésének hatásai nem egyértelműek és nem általánosíthatóak. Annak ellenére, hogy a költségmegosztás növelése szükséges lenne sok területen, nem szabad figyelmen kívül hagyni a kereszt-árrugalmasságot és a továbbgyűrűző hatásokat sem. Az USA egészségügyi rendszerében a megnövekedett egészségügyi kiadások miatt a Medicare reformja elengedhetlenné vált. Ez azonban alapvetően a kínálati

oldal megreformálásán alapul: a szolgáltató cégek felelősségrevonhatóságának növelésén, a visszatérítési rendszerek átdolgozásán. A keresleti oldalra kevesebb figyelem összpontosul. Több tanulmány – többek közt a *Dartmouth-csoporté* – megállapította, hogy az egészségügyi rendszer szolgáltatásainak intenzívebb igénybevétele nem egyenesen arányos a lakosság jobb egészségügyi állapotával. A szerzők szerint ideális esetben a magasabb hozzájárulás fizetetésénél figyelembe kellene venni azokat a szolgáltatásokat, amelyek használatának csökkentésével romlik az általános egészségügyi álla-

pot. Ezek közé sorolják a megelőző intézkedéseket, vagy a krónikus betegségek kezelését. Amennyiben lecsökken az ezeket a szolgáltatásokat igénybe vevők száma, az a jövőben növekvő költségeket jelent a kasszák számára. A hozzájárulások változtatása különböző szolgáltatások igénybevételeért megvalósítható, azonban nem feltétlenül éri el a kívánt célt. A *hosszú távra történő tervezésnek* kellene dominálnia, de tekintve, hogy ez költségintenzívebb, nehezen megvalósítható.

BENDES REGINA ZITA

Egészségügyi költségek nemzetközi összehasonlításban

David M. Cutler–Dan P. Ly: The (Paper) Work of Medicine: Understanding International Medical Costs
Journal of Economic Perspectives, 2011. Vol 25., No 2.

Az amerikaiak szeretik azt hinni, hogy az ő egészségügyi rendszerük a világ legjobbja, holott ez közel sem igaz. Hasonló jövedelmű országoknál az egészségügyi kiadások jóval alacsonyabbak és kevésbé gyorsuló tendenciát mutatnak. 1960-ban, más fejlett országokhoz képest az USA csak 10 százalékkal költött többet a sürgősségi egészségügyi ellátásra, 1980-ra ugyanakkor ez a rés megduplázódott, 2007-re pedig 55 százalékra nőtt.

Köztudott, hogy a várható élettartam és az életminőség relatíve hasonló értékeket mutatnak a fejlett országokban, így a kimagasló amerikai egészségügyi kiadások óriási pazarlást sejtetnek a rendszerben. Például egy tanulmány alátámasztja, hogy a Medicare program többletkiadásait nem követik a jobb egészségi eredmények [Fisher et al., 2003a, b]. (A Medicare egy társadalombiztosítási program a 65 éves és afölötti amerikai állampolgárok, illetve a fogyatékkal élők számára.)

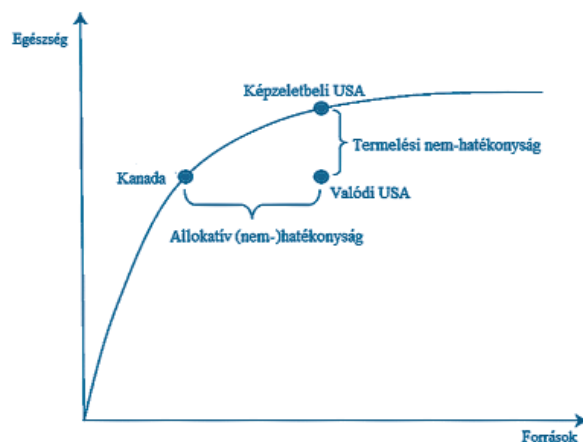
A tanulmány nemzetközi példák és tapasztalatok segítségével mutatja be, hogyan lehetne az amerikai egészségügyi rendszert hatékonyabbá tenni.

1. A KIADÁSOK KÜLÖNBSEGEINEK OKAI AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK ÉS KANADA ESETÉBEN

Az Egyesült Államok és Kanada esetében alapjaiban két eltérő egészségügyi rendszerről van szó. Kanada többnyire az állam által finanszírozott rendszert működtet, míg az amerikai rendszer a közfinanszírozás és magánbiztosítás keverékéből áll össze, ezért az összehason-

lításakor az ellátási költségekre érdemes fókuszálni (pl. kórházi kezelések) [Pozen és Cutler, 2010].

2002-ben az egy főre jutó egészségügyi kiadások 120 százalékkal voltak magasabbak az Egyesült Államokban, mint Kanadában. A jelentős különbséget *három tényező* okozza. Először is az *adminisztrációs költségek*: egy amerikai orvos munkaidejének 13 százalékát, kanadai kollégája csak 8 százalékát tölti papírmunkával. Egy kórházi ápoló akár munkanapja egyharmadát is eltöltheti dokumentációval. A differencia oka lehet továbbá *az eltérő bérezés*, ugyanis az amerikai egészségügyi dolgozók (orvos, ápoló, kisegítő személyzet) jóval többet keresnek, mint a kanadaiak. Az Egyesült Államokban továbbá a betegek *intenzívebb ellátást* kapnak, mint északi szomszédjaik. Egy szívinfarktust kapott beteget az Egyesült Államokban például kétszer nagyobb eséllyel műtenek meg, mint a hasonló beteget Kanadában.

Forrás: Cutler–Ly 2011. 7. o.

Termelési és allokatív hatékonyság

A sztenderd termelési lehetőségek keretrendszerében az USA a termelési lehetőségek határán belül van. Cutler és szerzőtársai [2011] szerint az USA egészségügye nem a termelési lehetőségek határgörbén, hanem az alatt helyezkedik el. Vagyis nem működik hatékonyan – adott erőforrásnál lehetősége lenne több egészségnyereséget termelni. A *bemutatott. ábra* mutatja a valódi Egyesült Államok input- és outputszintjei és a képzelt Egyesült Államok szintjei közötti különbséget. Az ábra kulcskérdése, hogy a kiegészítő kezelés együtt jár-e dollárban mérhető egészségjavulással. Kimutatták, hogy lényegében a jelenlegi amerikai rendszer egyszerűen képtelen arra, hogy ugyanazt az *egészségkimenetet* (health outcome) produkálja, mint a többi gazdag ország ugyanazzal az egészségnyi ráfordítással. Ez a magas adminisztrációs költségekre vezethető vissza [Garber and Skinner, 2008].

2. ADMINISZTRATÍV KÖLTSÉGEK

Az USA és Kanada egészségügyi kiadásai közötti különbség nagy részét az orvosi rendelők, kórházak és a biztosítók közötti kapcsolatból származó adminisztrációs költségek adják. Informatív szám adatok: egy rendelőben dolgozó amerikai orvosra 2,2 adminisztratív dolgozó jut, egy kanadaira fele ennyi [Blanchfield, Heffernan, Osgood, Sheehan és Meyer 2010]. Egy kórházi ágyra pedig 1,5 adminisztratív munkás jut, Kanadában 1,1. Az USA-ban a biztosítási díjak 12 százaléka a biztosítással kapcsolatos ügyintézésre megy el, Kanadában csak a fele [Davis, Schoen, Guterman, Shih, Schoenbaum és Weinbaum 2007].

De mit is csinál ez a nagy adminisztrációs személyzet? Feladatuk egy része abból áll, hogy hitelesítik, befogadják az

ellátáshoz szükséges engedélyeket [Medical Group Management Association, 2005]. Egy átlagos orvos évente körülbelül 18 hitelesítésre váró kérvényt állít elő (minden biztosító, kórház stb. különbözőt kér), egy ilyen kérvény a személyzet idejéből 70 percet, míg az orvos idejéből 11 percet vesz el. Ráadásul a szolgáltatásra való jogosultság ellenőrzése, igazolása szintén költséges. Ugyancsak tetemes időt fordítanak a számlázásra, a bevételek begyűjtésére, és adott esetben az újraszámításra. A biztosítási kötvények egyre bonyolultabbá tétele csak tovább növeli a költségeket, közben pedig az ügyintézését segítő technológia nem tud ezzel lépést tartani.

Az egészségügyben, az adminisztrációs költségek egyszerűsítése több okból is rendkívül nehéz. A biztosítók nincsenek arra ösztönözve, hogy a hitelezésre és számlázásra váró kérvényeiket összehangolják, mivel a különböző szabályozások költségei a biztosítókra mint egészre terhelődnek, és nem szétosztva az egyes biztosítók között. Másrészt pedig a technológiai sztenderdek kialakításában sincs egy közösen elfogadott álláspont. Ezen a problémán talán egy kormányzati előterjesztés segíthetne.

3. EGÉSZSÉGÜGYI TÉNYEZŐK ÁRA

Az amerikai orvosok a világ legjobban fizetett orvosai közé tartoznak [Bodenheimer 2005]. Az éves átlagos amerikai orvosi kereset 230 000 USD, ez 78 százalékkal magasabb a többi fejlett ország orvosainak átlagos éves fizetéséhez képest. Ha az amerikai fizetéseket a nemzetközi átlag szintjére csökkentenék le, az éves egészségügyi kiadás körülbelül 2 százalékkal csökkenne. Fontos megjegyezni, hogy a legtöbb orvos egyetemi

évei alatt magasabb hiteltartozást halmozott fel, mint más országok orvosai. Míg az USA-ban az egyetemek önköltségek, addig más országok esetében sokszor közpénzből finanszírozzák a felsőoktatást. Ámbár a hitel nagysága relatíve nem mondható nagynak a fizetésekhez képest, mégis fiatalon kell azt visszafizetni. Egy átlagos amerikai ápoló 70 százalékkal keres többet külföldi kollégájánál, bár ezt összevetve az egy főre jutó GDP-vel, a különbség csupán 10 százalék lesz.

A *harmadik tényező* – a gyógyszer ára – is másképp alakul az Egyesült Államokban. Az originális (márkanévvel ellátott) gyógyszerekhez magasabb áron lehet hozzájutni, mint a legtöbb gazdag országban (kivételesen Japán), bár a generikus gyógyszerek olcsóbbak. Más országokban az originális gyógyszerek 25–40 százalékkal is olcsóbbak lehetnek [Danzon és Furukawa, 2003], ennek elsődleges oka, hogy ezeknek az országoknak kormányai monoposzónikus vásárlók (azaz egy vevő van a piacon). Ha az amerikai kormány monoposzónikus vásárlóvá lépne elő, akkor az egészségügyre fordított teljes kiadás 2–3 százaléka lenne megtakarítható.

4. AZ EGÉSZSÉGÜGYI SZOLGÁLTATÁSOK

Kínálati oldal

Az Egyesült Államokban az orvostudomány „gyakorlása” rendkívül intenzív, amelynek oka a piac kínálati oldalának működésében keresendő. A Kanada és USA közötti különbség itt is informatív: Ontario tartományban 11 szívűműtetre alkalmas létesítmény van [Cardiac Care Network of Ontario, 2010], míg a hasonló lakosszámú Pennsylvania államban ötször ennyi [Medicare, 2011]. Így telje-

sen egyértelmű, hogy Ontarióban egyszerűen lehetetlen annyi szívűműtét végrehajtani, mint Pennsylvaniában egy adott időszak alatt. A várólista hosszabb, a kanadaiak többet várnak bizonyos ellátásokra, mint az amerikaiak.

A *térítési politika* (reimbursement policy) pótolja annak a közvetlen kontrollnak a hiányát, ami az intenzív egészségügyi ellátást magyarázza. Amerikában a *tradicionális szolgáltatófinanszírozó rendszer* (fee-for-service) működik. Ez azt jelenti, hogy a Medicare-programban az egészségügyi szolgáltató díjazása az általa nyújtott szolgáltatások mennyisége alapján történik. A pontos összeget egy központilag meghatározott díjtábla alapján határozzák meg, de az ár így is a határkölség felett van. Ebben a helyzetben olyan kérdések merülnek fel, minthogy tényleg szükség van-e az adott vizsgálatra, valóban elkerülhetetlen például a sztent beültetése vagy a páciens állapota helyrejönne diétával, mozgással és gyógyszerekkel is? Valószínűleg a fee-for-service további (felesleges) beavatkozásokhoz vezet.

A fee-for-service alternatívája lehet a fejkvóta alapú finanszírozás, vagy a *csoomagolt fizetés* (bundled payment). Utóbbi azt jelenti, hogy maga a kifizetés egy adott állapot kezelésére fordított összes igénybe vett szolgáltatásért mint egészért járna – pl. egy csípőcsonttöréses beteg kezelése egy fix összeget jelent, így ösztönözve a rendszert hatékonyságra és a minőségjavításra.

Érdekes egy pillantást vetni a nemzetközi körképre: Franciaországban (a közszférában), Olaszországban, Svédországban és az Egyesült Királyságban az orvosokat *fejkvóta* alapján finanszírozzák. A kanadai, dán, svéd és brit kórházakat pedig *globális költségvetés* alapján fizetik ki (global budget) [Cutler, 2002; OECD, 2003].

A legnagyobb kérdés nem az, hogy a kínálati oldalban történő változások lehetségesek-e, hanem kívánatosak-e. Ha a beteg kevésbé intenzív ellátásban részesül, nem fogja-e ez az egészségi kimenetet negatívan befolyásolni? Ha igen, akkor megéri-e az alacsonyabb outcome a költségmegtakarításokat? Különböző tanulmányok vegyes eredményeket mutatnak fel, de az általános konklúzió az, hogy a változtatások a Medicare-program kedvezményezettjei számára nem járnának kedvezőtlen hatásokkal [Rogers, Draper, Kahn, Keeler, Rubenstein, Kosecoff és Brook, 1990; Cutler, 1995].

Keresleti oldal

Ami az egészségügyi szolgáltatások igénybevételét illeti, úgy tűnik, hogy a nemzetközi példák nem mutatnak túl nagy különbségeket. Amíg az amerikai lakosság bizonyos területeken betegebnek mutatkozik a kanadai népességénél (pl. nagyobb az elhízottak aránya), addig az egészségügyi ellátásban mutatkozó eltérések feltehetőleg csak az egészségi állapot különbsége miatt jelentkeznek. A nagy szükségletű betegeket mindkét országban ugyanolyan módon látják el, de az USA-ban a *zsebből történő* (out-of-pocket) kifizetések magasabbak, mint a legtöbb országban.

Mindamellet a beteg és a finanszírozó közti költségmegosztásban történő bármilyen változás, amivel a fogyasztó kénytelen szembenézni, hat az ellátások keresletére. Számos tanulmány alátámasztja, hogy az egészségügyi kiadásokat erősen befolyásolja a beteg által fizetett önrész mértéke [Newhouse et al., 1993]. Ez különösen igaz akkor, amikor a kínálat nincs korlátozva, így gyakorlatilag a piac keresleti oldala jelenti a fő korlátot. A szolgáltatók finanszírozását

érintő egészségpolitikában alkalmazott változtatások fő kérdése így az, hogy vajon a megfelelő szolgáltatások keresletét csökkenti-e a költségmegosztás megváltoztatása. Például, ha növelik az originális gyógyszerek önrészét, akkor ezzel az embereket arra ösztönzik, hogy ezentúl inkább generikus medicinákat vegyenek? [Huskamp, Deverka, Epstein, Epstein, McGuigan és Frank, 2003]

A célzottabb költségmegosztás valószínűleg célravezetőbb lenne. Például amennyiben a biztosítók növelnék a költségmegosztást azon szolgáltatások esetén, amelyek feleslegesek és elkerülhetőek (pl. nem sürgősségi vizit a sürgősségi osztályokon). Ezt a fajta költségmegosztást gyakran nevezik *értékalapú biztosítástervezésnek* (value-based insurance design) [Pauly és Blavin, 2008].

5. AZ ELLÁTÁS SZERVEZÉSE

Például vegyünk egy diabétesssel elő beteget. Neki rendszeresen ellenőriznie kell a vércukorszintjét, alacsonyan kell tartania a koleszterinszintjét, bizonyos időközönként ellenőriztetnie kell a szemét, veséjét, és így tovább. Tehát az egészségügyi ellátó rendszerrel való szükséges kapcsolata rendszeres, sőt ez számos különböző szolgáltatóra kiterjed.

Egy felmérés szerint a cukorbetegek mindössze 43 százaléka vallotta, hogy rendszeres időközönként kapja meg az ajánlott kezeléseket, szűréseket. Ez az arány még alacsonyabb Franciaországban, Ausztráliában és Kanadában is. Viszont az Egyesült Királyságban és Hollandiában a betegek körülbelül 60 százaléka nyilatkozott pozitívan a rendszeres szűrésekről. A brit és holland egészségügyi rendszer néhány eleme, úgy tűnik, jobb teljesítményt képes felmutatni,

mint az amerikai. Mindkét európai országban az ápolók nagyobb szerephez jutnak az ellátás megszervezésében, illetve nagyobb autonómiát élvezhetnek a betegek gondozását illetően. Az amerikai egészségügyi rendszert évek óta próbálják afelé terelni, hogy terjessze ki az ápolók szerepét, főleg azóta, hogy egyre csökken az orvostanhallgatók és a rezidensek száma.

6. KÖVETKEZTETÉSEK

A tanulmány az amerikai egészségügyi rendszert érintő reformok négy fő irányát világítja meg. Először is, a rendszer *adminisztrációs szükségletét* egyszerűsíteni kellene. Az amerikai gazdaság néhány területén, ahol a pazarlás nyilvánvaló, ott a megtakarítások lehetősége egészen kézzelfogható lenne. Másodszor, a rendszernek *információs technológiai beruházásokra* van szüksége. A virtuális távgógyítás nyilvánvalóan nem mehet végbe anélkül, hogy tudnák, hogy az mikor helyénvaló, megfelelő, és milyen ellátásra van szüksége a betegnek.

A *finanszírozási reform* létfontosságú, hiszen a szolgáltatókat bátorítani kellene arra, hogy körültekintően döntsek el, melyik ellátások alacsony vagy magas hozadékúak, és további ösztönzőket kell érvényesíteni a jobb betegellátás érdekében. Végül, az *értékalapú költségmegosztás* a beteg és a finanszírozó között szintén fontos tényező, hiszen ezáltal a páciensek ösztönözve lennének arra, hogy a magasabb hozadékú ellátást vegyék igénybe.

Ezek a változtatások bizonyosan csökkentenék az egészségügyi kiadásokat, s közben növelnék a minőséget. Amerikában az átlagos termelékenység-növekedés az 1990-es évek közepe óta

2,5 százalék. Ugyanezen időszak alatt az egészségügyi rendszerben megfigyelt növekedés negatív irányú: az amerikaiak egyre többet költenek, és egyre kevesebbet kapnak. Sokan egyetértenek abban, hogy az egészségügy egy magas termelékenységet felmutató iparág. Ha az egészségügy elérné más iparágak átlagos növekedését, akkor a biztosítási díjak növekedési ütemének a GDP növekedési üteméhez viszonyított többlete felére csökkenhetne. A pazarló kiadások egyharmadát pedig még gyorsabban fel lehetne számolni, ezáltal pedig az amerikaiak elég sokáig csak a költségcsökkentés szemtanúi lennének.

TIMÁR PETRA

IRODALOM

- Blanchfield, Bonnie B., James L. Heffernan, Bradford Osgood, Rosemary R. Sheehan, and Gregg S. Meyer. 2010. „Savings Billions of Dollars and Physicians’ Time-by Streamlining Billing Practices.” *Health Affairs*, 29(6): 1248–54.
- Bodenheimer, Thomas. 2005. „High and Rising Health Care Costs, Part 3.” *Annals of Internal Medicine*, 142(12, part 1): 996–1002.
- Cardiac Care Network of Ontario. 2010. *Annual Report, 2009/2010*. Toronto: Cardiac Care Network.
- Cutler, David M. 1995. „The Incidence of Adverse Medical Outcomes under Prospective Payment.” *Econometrica*, 63(1): 29–50.
- Cutler, David M. 2002. „Equality, Efficiency, and Market Fundamentals: The Dynamics of International Medical-Care Reform.” *Journal of Economic Literature*, 40(3): 881–906.
- Danzon, Patricia M., and Michael F. Furukawa. 2003. „Prices and Avail-

- lability of Pharmaceuticals: Evidence from Nine Countries." *Health Affairs*, Web Exclusive, published ahead of print October 29, doi: 10.1377/hlthaff.w3.521
- Davis, Karen, Cathy Schoen, Stephen C. Schoenbaum, Michelle M. Doty, Alyssa L. Holmgren, Jennifer L. Kriss, and Katherine K. Shea. 2007. „*Mirror, Mirror on the Wall: An International Update on the Comparative Performance of American Health Care.*” The Commonwealth Fund.
- Fisher, Elliott, David E. Wennberg, Thérèse A. Stukel, Daniel J. Gottlieb, F. L. Lucas, and Étoile L. Pinder. 2003a. „The Implications of Regional Variations in Medicare Spending: Part 1: The Content, Quality, and Accessibility of Care.” *Annals of Internal Medicine*, 138(4): 273–87.
- Fisher, Elliott, David E. Wennberg, Thérèse A. Stukel, Daniel J. Gottlieb, F. L. Lucas, and Étoile L. Pinder. 2003b. „The Implications of Regional Variations in Medicare Spending. Part 2: Health Outcomes and Satisfaction with Care.” *Annals of Internal Medicine*, 138(4): 288–98.
- Garber, Alan M., and Jonathan Skinner. 2008. „Is American Health Care Uniquely Inefficient?” *Journal of Economic Perspectives*, 22(4): 27–50.
- Huskamp, Haiden A., Patricia A. Deverka, Arnold M. Epstein, Robert S. Epstein, Kimberly A. McGuigan, and Richard G. Frank. 2003. „The Effect of Incentive-Based Formulas on Prescription-Drug Utilization and Spending.” *New England Journal of Medicine*, December 4, pp. 2224–32.
- Medical Group Management Association. 2005. „*Administrative Simplification for Medical Group Practices.*” MGMA Position Paper, June.
- Medicare. 2011. „*Hospital Structural Measures-Cardiac Surgery Registry.*” Available at: <http://data.medicare.gov/dataset/Hospital-Structural-Measures-Cardiac-Surgery-Regis/easc-zwde>.
- Newhouse, Joseph P., and the Insurance Experiment Group. 1993. *Free for All? Lessons from the Rand Health Insurance Experiment.* Cambridge, MA: Harvard University Press.
- OECD. 2003. *A Disease-based Comparison of Health Systems: What is Best and at What Cost?* Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
- Pauly, Mark V., and Fredric E. Blavin. 2008. „Moral Hazard in Insurance, Value-based Cost Sharing, and the Benefits of Blissful Ignorance.” *Journal of Health Economics*, 27(6), 1407–17.
- Pozen, Alexis, and David M. Cutler. 2010. „Medical Spending Differences in the United States and Canada: The Role of Prices, Procedures, and Administrative Expenses.” *Inquiry*, 47(2): 124–34.
- Rogers, William H., David Draper, Katherine L. Kahn, Emmet B. Keeler, Lisa V. Rubenstein, Jacqueline Kosecoff, and Robert H. Brook. 1990. „Quality of Care before and after Implementation of the DRG-based Prospective Payment System. A Summary of Effects.” *JAMA*, 264(15): 1989–94.

Az egészségügyi szolgáltatók finanszírozásának reformja

Mark McClellan: Reforming Payments to Healthcare Providers: The Key to Slowing Healthcare. Cost Growth While Improving Quality?

Journal of Economic Perspectives, 2011. Vol 25., No 2.

Az egészségügyi költségek növekedése világszerte problémát jelent az egészségügyi rendszereknek, ami különböző költségellenőrzési technikák bevezetését teszi szükségessé az egészségügy finanszírozásában. Az egyik ilyen lehetőség a szolgáltatók finanszírozásának szigorúbb szabályozása, mivel a finanszírozási kockázatok áthárításával ösztönözni lehet a szolgáltatót a források korábbinál hatékonyabb felhasználására.

A tradicionális elképzelések szerint az egészségügyi ellátás költségeinek növekedését úgy kell visszafogni, hogy az árakat és/vagy a szolgáltatás mennyiségét közvetlenül csökkenteni kell. Az Egyesült Államokban a közegészségügyi programokat illetően a szigorúbb árszabályozás az első helyen alkalmazott módszer a költségek visszafogására. Az árszabályozásnak gyakran alkalmazott alternatívája az ellátások mennyiségének korlátozása a hasznokra és költségekre vonatkozó információk alapján, oly módon, hogy korlátozzák vagy megtiltják a költséges kezeléseket. Az idők folyamán azonban bebizonyosodott, hogy az árszabályozásra vonatkozó kísérletek nem jelentenek megoldást a növekvő egészségügyi költségekre. Egyrészt a több elemből álló kezelések összetételében történt változások ellensúlyozták az önálló kezelések esetleges árcsökkenését, másrészt a kezelésekhöz hozzáférés átfogó korlátozása elfogadhatatlannak bizonyult az amerikai társadalom számára, különösen, ha a kezelés maximális költségére vonat-

kozott. Még fontosabb, hogy ezek a leegyszerűsített megszorítások csökkentették a szolgáltatók rugalmasságát, ami pedig az egészségügyi fejlesztések esetében különösen nagy fontossággal bír.

Ez a tanulmány az új típusú finanszírozási technikákat ismerteti. Az újítások lényege, hogy közvetlen összefüggést kísérelnek meg létrehozni az egészségügyi szolgáltatóknak nyújtott kifizetések, valamint a szolgáltatások hatékonyságának és színvonalának fejlesztése között. A szolgáltatók teljesítményalapú támogatását egyre több országban alkalmazzák, köztük pl. az Egyesült Királyságban. A remény alapját – amely szerint a finanszírozási technikák reformja a költségek csökkentésével egy időben növeli az egészségügyi szolgáltatások minőségét – két, manapság elfogadott egészségügyi koncepció képezi. Az egyik szerint nagy a hézag a már létező, kifejlesztett egészségügyi módszerek és a ténylegesen alkalmazottak között. Különösen igaz ez a bizonyítékalapú megelőző ellátások alulhasználatára, a krónikus betegségek kezeléseire, és az egészségügyi koordinációra. A modernebb kezelések alkalmazása és a koordináció fejlesztése egyértelműen csökkenthetné a költséges kórházi ellátást. A másik ilyen egészségügyi koncepció szerint az egy főre eső egészségügyi kiadások szórása annak ellenére nagy, hogy bármilyen kapcsolat lenne a költségek és az ellátások minősége, vagy az ellátások kimenetele között.

1. A SZOLGÁLTATÓI KIFIZETÉSEK REFORMJA, JÓLÉTI ALKALMAZÁSUK

Hagyományos finanszírozási technikák

A szolgáltatói kifizetések két hagyományos szélsősége egyrészt a *szolgáltatás-alapú* (fee-for-service) kifizetések, másrészt a *globális vagy fejkvótaalapú* finanszírozás (amely páciensenként előzetesen rögzített, függetlenül a szolgáltatások tartalmától és költségeitől).

A fee-for-service-rendszerekben különböző kifizetés jár a különböző szolgáltatóknak a nyújtott egészségügyi ellátás mennyiségétől függően. Ez a módszer nem bünteti a szolgáltatót, ha intenzívebb vagy drágább ellátást alkalmaz, így ösztönözheti a jobb minőségű ellátást, azonban hatékonyságromláshoz is vezethet (mivel a szolgáltatók nincsenek ösztönözve a források hatékony felhasználására). Versenyző piacon költségvetés- vagy fejkvótaalapú finanszírozás esetében a szolgáltatók a minőség maximalizálásra törekednének, mivel a betegért versenyeznek; verseny hiányában azonban a fix költségvetés vagy fejkvótaalapú finanszírozás minőségcsökkenéshez vezethet, különösen a költséges betegek esetében. Ezzel egy bonyolult megbízó-ügynök viszony jön létre. A közgazdászok célja az, hogy megfelelő ösztönzőket biztosítsanak az egészségügyi szolgáltatóknak azzal a céllal, hogy minden páciens jól szervezett, és hatékony szolgáltatáshoz jusson.

Beszámolásalapú finanszírozás (pay for reporting)

A „beszámolásalapú” (pay for reporting) finanszírozási rendszer esetén a szolgáltatók plusz kifizetést kapnak, ha visszacsatolást (beszámolót) küldenek az álta-

luk nyújtott ellátás minőségéről. Az Egyesült Államokban pl. a kórházak Medicare-juttatásaikon felül évente 2 százalékot kapnak, amennyiben részt vesznek minőségmeghatározó vizsgálatokon. Az ilyen kifizetések lényegi változásokat eredményeztek: ma már virtuálisan az összes Egyesült Államokon belüli kórház szerepel a Medicare minőségügyi rendszerében, aminek köszönhetően több, az egészségügyi teljesítmény mérésére alkalmas mutató válik elérhetővé. Kutatások azt is kimutatták, hogy a nyilvánosságra hozott minőségmutatók fejlesztéseket eredményeznek a jellemzett területeken, valamint a fogyasztók is hatékonyabb döntéseket hoznak. Arra vonatkozóan azonban kevés bizonyítékot találtak, hogy ezzel egyidejűleg a kiadások is jelentősen csökkennének.

Teljesítményalapú finanszírozás (pay for performance)

Ma már több egészségbiztosítási rendszer tervezete is tartalmazza a teljesítményalapú fizetés bizonyos összetevőit. A teljesítményalapú finanszírozásra jó példa, hogy a finanszírozó növeli a szolgáltató finanszírozását, ha elvégez bizonyos kívánatos tevékenységeket: például amennyiben a kórházban folyamatosan nyomon követik, hogy a betegek hány százaléka részesül azonnali aszpirin-kezelésben szívinfarktus után, vagy ha a háziorvos egy számítógépes rendszer segítségével folyamatosan figyelemmel kíséri a betegek esetében jelentkező kockázati faktorok alakulását (pl. dohányzás), vagy a krónikus betegségben szenvedők állapotának alakulását. Néhány tanulmány értékelt ezeket az újításokat, amelyben sokat mondó, de nem egyértelmű bizonyítékokat találtak a költségekre gyakorolt hatásukat illetően. Több kórházban, különböző terüle-

teken tesztelték a rendszert és a szolgáltatás minősége és a teljesítményadatok minden esetben javultak. Volt rá példa, hogy a költségek is csökkentek, de az nem bizonyított, hogy ez az új rendszer bevezetése miatt történt így. Néhány tényező magyarázatot adhat rá, hogy miért nincsenek egyértelmű bizonyítékok a reformok költségcsökkentő hatására. Először is a speciális területeken történő fejlesztések nem biztos, hogy makroszinten is jelentős változásokat hoznak az egészségügyi rendszerben. Másodszor, ezek a reformok sokszor egy finanszírozó felől érkeztek (pl. Medicare), így azoknál a szolgáltatóknál, akik mögött több finanszírozó áll, csak mérsékelten változtak az ösztönzők. Harmadszor, mivel a teljesítményalapú fizetés reformját csak néhány szolgáltatónál tesztelték, az általánosan bevezetendő reform lehetséges hatásai és költségei csak mérsékelten jelentkeztek.

Ahhoz, hogy ezeket a korlátozott eredményeket kiterjeszthessék speciális területekre, majd az egész rendszer hatékonyságának fejlesztésére irányíthassák, a reformokat össze kell kapcsolni a következőkben leírt új módszerekkel.

Csomagalapú finanszírozás (bundled payments)

A „csomagalapú” finanszírozás (bundled payments) közvetlen ösztönzőt kínál egy adott csomagon belüli költségek csökkentésére. Ezzel egy időben különböző minőségi intézkedések igyekeznek biztosítani, hogy az ellátások minősége is javuljon, vagy legalább ne romoljon.

A csomagalapú finanszírozás fogalma nem új: az elmúlt 25 évben a legtöbb Medicare finanszírozási rendszer ezek felé mozdult el. Habár ezek a csomago-

kon belüli költségcsökkentések nem mérsékeltek egyértelműen az összköltséget, az azonban bizonyos, hogy pozitív hatással voltak az adott csomagon belüli költségekre és a szolgáltatások minőségére egyaránt. Mivel fennáll a lehetősége annak, hogy a csomagon belüli költségcsökkenés visszafogja az összköltséget is, ez indokolhatja a módszer szélesebb körű használatát.

A korábbi, csomagalapú finanszírozás jellegű próbálkozások nem helyeztek hangsúlyt a teljesítményre. Ma már azonban a minőség fontos szerepet kap a finanszírozásban, és a minőségbiztosítási szempontok jobban előtérbe kerülnek, mint a szolgáltatóspecifikus finanszírozás esetében.

A sikeres reform érdekében a következő trade-offnak kell teljesülnie: egyrészt megfelelő ösztönzők kellene az ellátás koordinációjának fejlesztésére és a szolgáltatások hatékonyságának növelésére, másrészt nem szabad túl nagy nyomásnak kitenni a szolgáltatót, nehogy visszafogja a költségesebb, de annál értékesebb ellátásokat, vagy alulkezelje a magas kockázatú betegeket. Ennek elkerülésére a Medicare szolgáltatáslapon nyújt plusz juttatásokat a szolgáltatóknak.

Ha a kötött finanszírozás eredményeit átfogóan, az egész egészségügyet tekintve akarjuk vizsgálni, bizonyos fázisokra kell bontani az ellátás folyamatát. Ez azonban komoly kihívás elé állítja a szakértőket.

„Felelős ellátás” (accountable care) és fejkvóta

A rendszer lényege, hogy a szolgáltatók olyan integrált csoportja jön létre, amely egyben *biztosítóként is működik*. A szervezet maga rendelkezik a biztosítottak ellátásához szükséges egészség-

ügyi ellátások megvásárlásáról és egyben olyan technikai kapacitásokkal bír, amellyel képes befolyásolni a megvásárolt ellátások költségét és minőségét, valamint lehetősége van ösztönző jelleghű kifizetések szétosztására a csoportján belül. Így az ellátók integrációjával létrejött szervezet felel az ellátások költségéért és a szolgáltatások minőségéért. A cél, hogy az ellátók a kifizetésekkel ösztönözve legyenek a közös munkára és arra, hogy minél alacsonyabb költségen biztosítsák az adott ellátást. Ellentétben a fix biztosítási díjakkal, ezek az ösztönzők közvetlen felelősséget helyeznek a szolgáltatókra, pénzügyi és társadalom-egészségügyi elszámoltathatóság útján. Így mivel a szolgáltatói és finanszírozói oldal is tapasztaltabb lesz a „felelős ellátás”-alapú finanszírozást illetően, a hangsúly a tradicionális módszerekről átkerülhet az elszámoltathatóságra, ezzel elősegítve a források hatékony felhasználását. A rendszerre jó példa az Egyesült Államokban működő HMO-szervezetek (Health Maintenance Organizations), vagy az Egyesült Királyságban működő NHS-rendszer (National Health Service) működése.

2. A HATÉKONY SZOLGÁLTATÓFINANSZÍROZÁSI TECHNIKÁK REFORMJÁNAK KIHÍVÁSAI

A szolgáltatófinanszírozás reformjaiba vetett hit egyre nagyobb, mivel az új technikák alkalmasnak tűnnek arra, hogy a kívánatos irányba hajlítsák az egészségügy költséggörbéjét, miközben a hasznokat és a rendszer kiterjedtségét nem sértik, sőt, fejlesztik az ellátások minőségét. Az új módszereket magánfinanszírozók és államok egyaránt alkalmazták, valamint kulcsfontosságú mozzanatai a Medicare jelenlegi kísérleti programjainak.

A jelenlegi szinten még kihívás marad, hogy általános következtetéseket vonjanak le arról, hogy ezek a megreformált szolgáltatói finanszírozási technikák mennyire tudják befolyásolni az egészségügyi költségeket. Habár a bizonyítékok azt sugallják, hogy egyes reformok, amelyek kapcsolódnak az elszámoltathatósághoz és a költségek limitálásához, valamint hangsúlyt fektetnek a minőségre, pozitív hatással vannak ezek mindegyikére. Amennyiben például az 1-2 százalékos költségcsökkentést – amit a „Medicare Physician Group Practice” számos szemléltető programban elért – ki lehetne szélesíteni és hosszú távon megvalósítani, az a Medicare költségvetésében lényegi változásokat hozna. Számos más tanulmány, különböző egészségügyi rendszereket vizsgálva is arra az eredményre jutott a finanszírozási reformokat illetően, hogy jelentős hatásaik lehetnek a költségekre.

Mi tudná fokozni a reformok hatását? Ha kevesebb akadály állna az egészségügy átalakítása előtt, amit tervezéssel lehetne segíteni, támogatni; valamint ha úrrá lennének az egészségügyi irányelvek, politikák konfliktusain – ehhez pedig szélesebb, koherens egészség-gazdaságtani látótér szükséges: nem csak a szolgáltatók kifizetéseit, ösztönzőit kell szemügyre venni.

3. KIEGÉSZÍTŐ REFORMOK

Az a trend, hogy a szolgáltatók elszámoltathatósága növekedjen, hogy a hatékonyság és minőség fejlődjön, egyértelműen folytatódni, gyorsulni látszik. Nem egyértelmű azonban, hogy mi az optimális kombináció a szolgáltatásalapú díjazás (fee-for-service), a kötött, és a fejkvótaalapú kifizetések között. A vegyes finanszírozási rendsze-

rek egyre kedveltebbek, amelyek fee-for-service- és teljesítményalapú kifizetéseket is tartalmaznak. Amennyiben az irányvonalak meghatározói elő tudnák mozdítani a konzisztenciát a finanszírozók és az egészségügyi szolgáltatók között, akkor a reformok hatásai sokkal erősebben láthatók lennének a következő években, és a finanszírozó rendszerek fejlődése is felgyorsulna. Habár önmagában e rendszerek fejlesztése nem elegendő: más egészségügyi területeken történő kiegészítő intézkedések nélkül ezek annyira lesznek sikeresek, mintha egy evezővel próbálnának hajtani egy csónakot.

A különböző nemzetek egészségügyi költségvetését tekintve sokkal agresszívebb költségvetési szabályozások várhatóak a következő években. A nagy kérdés, hogy ezek továbbra is nyers eszközökkel fognak-e dolgozni (úgy mint költségkorlátozás, és a hozzáférés, lefedettség behatárolása), vagy pedig a cikkben bemutatott reformlehetőségekkel sorakoztatnak fel sokkal hatékonyabb ösztönzőket, tekintettel a minőségre, hatékonyságra, és egyéb értékekre. A válasz kapcsán az egészségügyi innováció jövője, és valószínűleg a társadalom hosszú távú jóléte forog kockán.

PÁLFI ALÍZ

A racionális választás elméletének bukása

JOHN MCCUMBER: THE FAILURE OF RATIONAL CHOICE PHILOSOPHY
THE NEW YORK TIMES, 2011. JÚNIUS 19.

Hegel szerint a történelem eszmevezérelt. Majdnem mindenki más szerint ez butaság. Mit is jelenthet az eszmevezérelt történelem például Líbia forradalmának szenvedélyéhez és gyötrelméhez mérve?

Ugyanakkor Hegelnek megvoltak az érvei. Szerinte az eszmék sokkal inkább a közösségben léteznek, mint az egyének fejében, és a viselkedést koordinálják. Az eszmék pragmatikusan jelentés-teli szavak. Azt mondani, hogy a történelem eszmevezérelt, olyan, mintha azt mondanánk, a nemzetépítés feltétele egy közös nyelv ismerete.

Amerika közös szókincsének egyik fontos eleme az „individualizmus”. Társadalmunk egyedi jogokat és szabadságot garantál az egyéneknek, és erre annyira büszkék vagyunk, hogy ezt megpróbáljuk más országokban is társadalmi normává tenni. Ugyanakkor individualizmusból – ami nem más, mint a vágy saját életünk kontrollálására – többféle létezik. Míg *Tocqueville*-nek fenntartásai voltak az individualizmussal szemben és önzésnek tekintette, addig *Emerson* és *Whitman* szerint az individualizmus az egyén egyediségének pillanatról-pillanatról történő kifejeződése. A második világháború után egy harmadik felfogás nyert létjogosultságot Amerikában. Eszerint az individualizmus olyan döntések meghozatala, amelyek során az egyén preferenciáit próbálja maximalizálni. Ez abban különbözik az „önző individualizmustól”, hogy a preferenciákat nem konkretizálja: azok lehetnek altruisták is vagy önző-

ek is. Hasonlóan különbözik a „kifejező individualizmustól” is, hiszen a döntések általános algoritmusok alapján születnek – ezektől vált racionálissá.

Ez utóbbi individualizmusfelfogás nem véletlenül alakult ki. *Alex Alabella* „Soldiers of Reason” (2008) című és *S. M. Amadea* „Rationalizing Capitalist Democracy” (2003) című műve szerint ez a felfogás a „racionális választás elmélete” néven a rendkívül befolyásos RAND corporation think tankben született 1951-ben. A racionális választás elmélete az egyéni választás matematizálásával, eredetileg a választási viselkedés terén, a marxizmus kollektivistá dialektikájának ellenszerévé vált, és mivel a hidegháború idején a filozófiai marxizmus egyre népszerűbb lett, nagy szükség is volt erre az ellenszerre. A RAND munkatársai gyorsan egyetemes doktrínává bővítették a társadalom vizsgálatának egy eszközéből, így vált a „racionális választás filozófiájává”, amit egyetemi szemináriumokon terjesztettek az egész országban. Ezt támogatta az az egyszerű tény, hogy minden más alternatíva egyszerűen kollektivistá lett volna. Ez pedig a hidegháború idején nem volt pozitív kifejezés.

A művelet rendkívül sikeres lett. Amint bekerült a racionális választások filozófiája az egyetemekre, könnyű útja volt a „való életbe” az onnan kikerült hallgatókon keresztül, akik szemléletként vitték magukkal az üzleti és kormányzati világba. Ma a kormányok és üzleti vállalkozások világszerte azt feltételezik, hogy a társadalmi realitás nem más, mint egyének összessége, akik szabadon hoznak racionális döntéseket. Háborúk voltak és lesznek azért, hogy ezt a szabadságot mások is megélhessék, így a koreaiak, a vietnámiak, most a líbiaiak és a jövőben még sok más nemzet is biztosan.

Az Egyesült Államokban az antiregulációs törekvések éppen azt a nézetet erősítik, hogy a kormánynak semmilyen módon sem szabad az amerikaiak szabad választását korlátozni. Még a vallások is versenyeznek a megváltás piacán azokért, akik – érthető okokból – szívesebben választják a mennyországot, mint a poklot. Az individualizmus mai legbuzgóbb védői, legyenek akár a *Wall Streeten* vagy a *Tea Party*ban, eközben elfelejtik, hogy ez az individualizmus eredetileg egy kormányzati propaganda.

A racionális választás filozófiájának érdeme, hogy egyértelmű és határozott álláspontot fogalmazott meg a filozófia három fő területén. *Ontológiailag* hangsúlya az egyéni választásban megkövetelte, hogy a valóságban egy sor alternatív lehetőség között lehessen dönteni, amik közül az egyik a lineáris ok-okozati viszony, amelyben a kereszteződések minimálisak, triviálisak vagy nem léteznek egyáltalán. *Episztemológiailag* azt kell feltételezni, hogy ugyanennek a láncnak legalább az eleje bizonyosan vagy közel bizonyosan megismerhető, hiszen ahhoz, hogy döntésünk racionális lehessen, tudnunk kell, mit választunk. Így válik a tudás megalapozhatóvá és inkrementálissá.

De a racionális választás legnagyobb jelentősége az *etika* területét érinti. Mivel a racionális választás elmélete csupa közgazdaságtan, nem kérdőjelezi meg az egyének preferenciáit, csupán vizsgálja, hogyan próbálják hasznukat maximalizálni. Úgy tűnhet, hogy ezt az etikai semlegességet a racionális választás filozófiája megpróbálja fenntartani (lásd *Hans Reichenbach* 1951-es „The rise of scientific philosophy” című művét), de ez valójában nincs így. Bármilyen legyen a preferenciám, jobban felismerem azt, ha hatalommal és vagyonnal rendelkezem. A racionális választás filozófiája tehát

valójában egy világos morális követelést tartalmaz: növeld a hatalmad és vagyonod!

Ma azok az intézmények, amelyek ehhez segítenek hozzá (testületek, lobbik) virágzanak, míg mások (közkórházak és iskolák) halálra ítéltettek. Az üzleti és jogi egyetemek prosperálnak, a filozófiai intézményeket pedig a felszámolás veszélye fenyegeti.

A racionális választás teóriáját a 2008-as gazdasági válság megrázta, de továbbra is a közgazdasági elemzések kiindulópontja. Ezzel szemben a racionális választás filozófiája mindig valószínűtlen volt. Hegel, például, a filozófia mindhárom fő állítását „Filozófiatudományok Enciklopédiája” című írásában foglalta össze, több mint egy évszázada. Ebben a műben, mint más írásaiban is, a természet nem kauzális, hanem véletlenszerűséggel telített. Emiatt a káosz miatt nem tudhatjuk tetteink jelentőségét, amíg a közösségünk nem értékeli őket, tehát az etikus élet nem a vagyon és hatalom kereséséből áll, hanem a megfelelő közösségekbe való beilleszkedésünkben.

A kritikus nézetek a háború utáni Amerikában is gyorsan megjelentek. 1953-ra *W. V. O. Quine* a racionális választás episztemológiájának hibáira mutatott rá. Valamivel később *John Rawls* kifejti, hogy morális korlátozásokat tartalmaz a racionális választás, így értékmentessége hamis. A racionális választás ontológiájának steril kauzalitását – amely mindig hadilábon állt a kvantumfizikával – tovább kuszálta a környezeti válság, amelyről *Rachel Carsons* 1962-es „The silent spring” című könyvében feltárja, hogy az emberi cselekvések következményei sokkal komplexebbek, mint azt korábban gondoltuk.

Ezek azonban nem mérhetőek Hegel kritikájához. Hegel a racionális választás

individualizmusát ugyanis alapjainál, a filozófiánál támadta. Quine „ontológus relativizmusa” szerint az általánosság elégséges szintjén több teória található, és ezek közül választunk. Rawls társadalomfilozófiája pedig a társadalmi struktúrák közötti szabad választáson alapul. Még *Richard Rorty*, a kortárs amerikai filozófia ikonikus alakja is a választás magabiztos, posztradicionális nyelvében formálja gondolatait *Robert Scharff* szerint.

Ha a filozófusok nem tudják mellőzni a választás abszolutizálását magában a filozófiában, nem képesek azt máshol sem kritizálni. Ha megtennék, akkor elkezdhetnék megfogalmazni a racionális választás átfogó alternatíváját – és nem a hidegháború sztálinizmusának üres kollektívizmusát. A végeredmény kicsit olyan lehet, mint Hegel elképzelése, amely szerint az egyéni szabadság akkor értékes, ha közösség keretezi. Csak remélhetőleg közérthetőbb megfogalmazásban.

POLGÁR DÓRA

Túljutni a foglalkoztatás bénultságán

FAREED ZAKARIA: GETTING PAST THE PARALYSIS
ON JOBS

THE WASHINGTON POST, 2011. JÚNIUS 9.

Minden héten újra bebizonyosodik, hogy az Egyesült Államokat sújtó munkanélküliség sokkal mélyebb és szisztematikusabb annál, mint azt jóskolták – Washington azonban vonakodónak, avagy képtelennek tűnik arra, hogy bármi érdemlegeset tegyen az ügyben. A költségvetési hiánytól való félelem, illetve a diszfunkcionális politikai klíma cselekvésképtelenné tette az embereket a politikai spektrum mindkét oldalán.

Ennek eredménye, hogy Amerika „alvajáró” módjára megy keresztül legnagyobb válságán, írja *Mohamed El-Erian*, a PIMCO visszafogott vezérigazgatója.

Körülbelül 24 millió munkanélküli vagy alulfoglalkoztatott amerikai van (ez utóbbiak olyan részmunkaidős állásokban, ahol átlagosan évi 19 000 dollárt vihetnek haza, vagyis az átlagbér felét). Amennyiben ezek az emberek nem találnak hamarosan munkát, szakképzettségükből és munkaszokásaikból fognak veszíteni, tartósan foglalkoztathatatlaná válnak, ami nyomasztó következményeket jelent családjuk, közösségeik és az ország számára. Ha pedig a foglalkoztatás növekedése nem gyorsul fel jelentősen és az adóbevételek alacsonyok maradnak, a munkanélküliség költségei nőni fognak, valamint a hiány a jelenlegi előrejelzéseknél is nagyobb lesz.

A jelek szerint még mindig azt reméljük, hogy a probléma majd önmagától megoldódik, de ez nem fog megtörténni. A Federal Reserve elnöke, *Ben Bernanke* kifejtette, hogy a gazdaság a nagy gazdasági világválság óta a legsúlyosabb pénzügyi válságon és ingatlanpiaci összeomláson van túl. Valójában a probléma még ennél is súlyosabb. A foglalkoztatás növekedése 2000 óta leállt. A lakáspiaci- és hitelbuborék nélkül a foglalkoztatási válság már sokkal korábban napvilágra került volna.

Egy olyan világban élünk, amely az amerikai dolgozó számára újdonságot jelent. A technológia változásai és a globalizáció lehetővé tették a vállalatok számára, hogy többet termeljenek – kevesebb munkaerővel. A fejlődő piacok milliós nagyságrendben kínálnak szakképzett munkásokat, akik ugyanazokat a termékeket képesek előállítani annak az értéknek a töredékéért, amiért azt egy amerikai elvégezné. A Munkaügyi Statisztikai Hivatal (Bureau of Labor Statis-

tics) megjegyzi, hogy 1947-től 2000-ig a termelékenység növekedése összefüggésben állt a foglalkoztatás bővülésével. 2000 óta ezek elváltak egymástól. A termelékenység nőtt, míg a foglalkoztatás csökkent. *Michael Spence* Nobel-díjas közgazdász ezt úgy foglalta össze, hogy Amerikában a jövőben a növekedés és a foglalkoztatás el fog válni egymástól.

Ez azt jelenti, hogy egy lassú növekedésű, alacsony foglalkoztatású állapotban lennénk megrekedve? Nem, de a válság rendszerszintű, és fel kell ismerünk annak terjedelmét és sürgető voltát. „Az nem megoldás, hogy lekapcsoljuk a riasztót és fejünkre húzzuk a takarót” mondja El-Erian.

A republikánusok aggodalmai a kormányzat költsékezésével kapcsolatban hosszú távon megérthetőek, ám a kiadások csökkentése rövid távon magasabb munkanélküliséget és lassabb növekedést fog eredményezni. *Obama* elnök beszél ugyan munkahelyteremtésről, de túlságosan cselekvésképtelennek tűnik ahhoz, hogy valami ambiciózus lépést tegyen megvalósítása érdekében. Még *Bernanke* is azt nyilatkozta, hogy nem sokat tud kezdeni ezzel a lassú növekedésű, magas munkanélküliségű pályával, amire ítélve vagyunk. Mindannyian fatalistákká váltunk volna?

Valójában lehetne olyan intézkedéseket hozni, amelyek lendületet adnának a munkahelyteremtésnek és sokuk csak korlátozott mértékben lenne hatással a költségvetési hiányra. Legsürgősebben, Washingtonnak módot kellene találnia arra, hogy azoknak a dolgozóknak a millióit foglalkoztassa, akiknek az állása a lakáspiac bedőlésénél szűnt meg. Nekik a legegyszerűbb módon egy *nemzeti infrastruktúrabank* létrehozásával lehetne segítséget nyújtani, ami fejlesztené és újjáépítené Amerika infrastruktúráját (amely jelenleg romokban áll, és a

Világgazdasági Fórum világszinten a huszonharmadik helyen rangsorolja – míg csupán egy évtizeddel ezelőtt még hatodik volt).

Eric Canton, a republikánusok képviselőházi frakcióvezetője elvetette ezt a javaslatot, ám ha a republikánusok félretennék az ideológiát, akkor látnák, hogy ez valójában lehetőség arra, hogy a két legkedveltebb elképzelésük kerüljön előtérbe: a privatizáció, illetve az adott célokra elkülönített szövetségi pénzek (*earmark*) kiiktatása.

Az Egyesült Államok „szocialista módon” épít infrastruktúrát; a kormány finanszírozza, építi ki és működteti szinte az amerikai infrastruktúra egészét. A magánszektor sok európai és ázsiai országban nagy szerepet játszik az utak, autópályák, vasutak és repülőterek, valamint egyéb közös erőforrások finanszírozásában és működtetésében. Egy infrastruktúrabank olyan mechanizmust indítana el, amely által itt is lehetővé válna a magánszektor ilyesfajta részvétele. Igen, valamennyi közpénzről is szó lenne, főként kötvénykibocsátáson keresztül, de a történelmi mélyponton lévő kamatlábakkal, ez az idő alkalmas az újjáépítésre. Az ilyen – hosszú távon óriási eredményekkel járó – beruházások méltán nevezhetők befektetésnek, nem pedig ráfordításnak.

Egy nemzeti infrastruktúrabank a szélsőkonzervatív Tea Party mozgalom jogos panaszával, az *earmarkokkal* is kezdene valamit. A szövetségi kiadások eddigi alacsony hatékonyságának egyik oka, hogy a kongresszus olyan módon szándékozik a pénzt elosztani, amelynek politikai szempontból van értelme, viszont gazdaságilag nem hatékony. Egy infrastruktúrabank költséghatékonyságelemzések felhasználásával hozná meg ezeket a döntéseket, ahelyett, hogy pártfogás és szeszély alapján ítélné.

Az országnak továbbá sokkal többre van szüksége: a gyáripar felélesztésére, a technikai képzés és a gyakornoki programok hangsúlyozására; erőteljes intézkedésekre az olyan virágzó ágazatok támogatására, mint a szórakoztatóipar és a turizmus; az átképzés kibővítésére; a szabadalmi eljárás korszerűsítésére; több vízum kibocsátására a szakképzett bevándorlók számára, hogy maradjanak Amerikában, alapítsanak cégeket és teremtsenek munkahelyeket.

Ezek mind részét kellene, hogy képezzék egy foglalkoztatásról szóló nemzeti tervnek, amelyet Obamának hamarosan le kell fektetnie. De el kell kezdeni valamivel, aminek azonnali hatása van és újra munkába állítja az embereket – az Egyesült Államok újjáépítésével.

GERMÁN ÁKOS

Elszívás vagy nyereség?

DRAIN OR GAIN?

THE ECONOMIST, 2011. MÁJUS 28.

Amikor a gazdag országok polgárai a migráció miatt aggódnak, általában az alacsony jövedelmű munkavállalók betelepülésére gondolnak, akik főleg építkezéseken, mosogatóként vagy a mezőgazdasági szektorban dolgoznak. Amikor azonban a fejlődő országok polgárai aggódnak a migráció miatt, az inkább a legjobb és legtehetségesebb állampolgáraiik Szilícium-völgybe, fejlett országok kórházaiba és egyetemeire történő távozásával függ össze. Nagy-Britannia, Kanada és Ausztrália is különleges, a felsőfokú végzettségűeket előnyben részesítő migrációs szabályaival próbálja vonzani a ezeket a munkavállalókat.

Több kutatás is bizonyítja, hogy a magas képzettségű munkavállalók külö-

nösen hajlamosak a kivándorlásra. Becslések szerint a Zöld-foki Köztársaság felsőfokú végzettséggel rendelkező lakóinak kétharmada szülőhazáján kívül él. Egy, az indiai háztartások körében 2004-ben végzett felmérés szerint, amely a külföldön élő családtagokra is kiterjedt, az emigránsok közel 40 százaléka rendelkezik középfokúnál magasabb iskolai végzettséggel, míg ugyanez a szám a 25 év feletti indiai lakosságra vetítve 3,3 százalék. Ez az ún. „agyelszívás” már régóta aggasztja a szegényebb országok politikusait. Attól tartanak, hogy káros hatása van a gazdaságra: elvonja az olyan szakképzett dolgozókat, akik az ő kórházakban is gyógyíthatnának, az ő egyetemeiken is taníthatnának, vagy saját gyáraik számára is találhatnának fel új, innovatív termékeket.

Sokan azonban megkérdőjelezik az agyelszívás negatív hatását. Sok közgazdász úgy véli, hogy az agyelszívás hipotézise több kedvező hatást is figyelmen kívül hagy: a külföldön dolgozók által hazautalt transzfereket, vagy a hazatérő emigránsok pozitív hatását, illetve hogy az elvándorlás lehetősége által kiváltott verseny magasabb szintű képzettség elérésére ösztönzi az állampolgárokat. Véleményük szerint e hatások figyelembevétele esetén kiderülhet, hogy az egyes országoknak nettó nyeresége származik abból, ha szakképzett lakóik egy része kivándorol. A legfrissebb kutatók Ghána, Fidzsi, India és Románia példája alapján alátámasztják az ún. „brain-gain” elképzelést.

Az emigránsok legnyilvánvalóbban hazautalásaikkal fizetik meg anyaországuknak a beléjük fektetett investíciókat. A fejlődő országokból származó dolgozók összesen 325 milliárd dollárt utaltak haza 2010-ben a Világbank adatai szerint. Libanonban, Lesothóban, Nepálban, Tádzsikisztánban és néhány más

országban ezek az átutalások a GDP több mint 20 százalékát teszik ki. Egy szakképzett emigráns az otthon elérhető összeg többszörösét keresheti külföldön. Egy, az Egyesült Államokban élő romániai vendégmunkások helyzetét vizsgáló tanulmány szerint egy átlagos vendégmunkás közel 12 000 dollárral keres többet az USA-ban, mint szülőhazájában: jelentős többlet egy olyan ország lakójának, ahol az egy főre eső jövedelem piaci árfolyamon számolva 7 500 dollár.

Ugyanakkor igaz, hogy a legtöbb emigráns oktatását és szakképzését a sokszor pénzsűkében lévő anyaország költségvetése fedezte. Emiatt sokan úgy gondolják, hogy a szegényebb országoknak át kellene gondolni, mennyit költenek a felsőoktatásra. Indiában például vitára ad okot, hogy a kormánynak kell-e támogatnia az Indiai Műszaki Intézetet (IIT), illetve annak elit mérnöki iskoláit, ha ezek a szakemberek általában a Szilícium-völgybe vagy a Wall Streetre kerülnek. A ghánai emigránsok transzferátutalásaira vonatkozó tanulmány szerint azonban a kivándorlók munkásévei alatt hazautalt összegek többszörösen fedezik oktatásuk költségét. Ennek alapján, a transzferek figyelembevételére esetén az oktatási költségeknek a hivatalos mutatónál 5,6-szer magasabbnak kellene lenniük ahhoz, hogy Ghánának vesztesége legyen.

Mindamellet a szegény országokban szövevényesebb módon is lehet kedvező hatása a szakképzett munkavállalók távozásának. Először is, sok emigráns munkanélküli lenne, ha otthon maradna. Tanulmányok állapítják meg, hogy a Marokkóhoz és Tunéziához hasonló országokban a főiskolai végzettséggel rendelkező fiatalok munkanélküliségi rátája többszöröse az alacsony képzettségűek mutatószámának, ami betudható

a felsőfokú végzettségűek magasabb elvárásainak. Az elvándorlás a szakképzettség és az állások hatékonyabb párosításához vezethet. Az ebből származó haszon pedig – közvetlenül a transzferek révén – visszakérül az anyaországba.

Az emigráció lehetősége az otthon maradók számára is hasznos lehet, mert a szegény országok állampolgárait a tanulásba való befektetésre ösztönözheti. A Zöld-foki Köztársaságról készült tanulmány bebizonyította, ha egy fiatal 10 százalékkal nagyobb valószínűséggel ismeri fel az emigráció lehetőségét, 8 százalékkal nő annak az esélye, hogy befejezi a középiskolát. Egy másik tanulmány Fidzsi példájával foglalkozik. 1987-től az indiai származású fidzsi többször tüntettek, mert kilátásaikat jelentősen korlátozták azáltal, hogy limitálták politikai részvételüket és az általuk betölthető kormányzati állások számát. Ez az emigráció hullámát váltotta ki, azonban a bizonytalan hazai helyzet ellenére egyre több indiai jutott el az egyetemig Fidzsin. Ez részben annak volt köszönhető, hogy az emigránsok három legjelentősebb célországa – Kanada, Ausztrália és Új-Zéland – növekvő hangsúlyt helyezett a szakképzett munkavállalók csábítására. Mivel a magasabb végzettségűek egy része úgy döntött, hogy otthon marad, a fidzsi képzettségi szintje megemelkedett.

Az emigránsok ugyanakkor közvetlenül is hatással lehetnek anyaországukra. Az indiai diaszpóráról szóló, nemrégiben megjelent könyvben *Devesh Kapur* fejti ki álláspontját, amely szerint a Szilícium-völgyben élő indiaiak segítették a hazai kockázatitőke-iparág szabályozási struktúrájának kialakítását. Hozzáteszi, hogy az indiai szoftvercégek piacra lépését is megkönnyítették, hiszen a magas minőség biztosítékaként szolgáltak. Végül pedig, az emigránsok olyan ta-

paszталatokkal térhetnek haza, amelyeket otthon nem tudtak volna megszerezni. Egy, a román vendégmunkások körében végzett kutatás szerint a hazatérők átlagosan 12–14 százalékkal kerestek többet hasonló munkakört ellátó, ám külföldi tapasztalattal nem rendelkező társaiknál. Úgy tűnik, okos megoldás a szakképzett embereket elengedni oda, ahová menni szeretnének.

HÁRI KATA

Hamburgergazdaság

BEEFED-UP BURGERNOMICS
THE ECONOMIST, 2011. JÚLIUS 30.

A *Big Mac-index* idén ünnepli 25. születésnapját. A kifejezés először 1986-ban jelent meg a *The Economist* című lapban, mint egy *félkomoly mutatója* annak, vajon a valutaárfolyamok mennyiben tükrözik az egyes országok árszínvonalai közti különbségeket. Mára a Big Mac-index egy globális standarddává vált, számtalan közgazdasági tanulmányban hivatkoznak rá, sőt még az amerikai politikusok is előszeretettel emlegetik, ha a kínai jüan árfolyamáról beszélnek. Ha már oly sok ember veszi komolyan a hamburgerszabványt, talán itt az idő felbuzni a kifejezést.

A *hamburgergazdaság* (burgernomics) a vásárlóerő-paritás elméletén alapul: hosszú távon a két ország valutaárfolyamának úgy kell egyensúlyba kerülnie, hogy azonos termékekből és szolgáltatásokból álló kosarak ára azonos legyen. Esetünkben e termékkosár egyetlen termékből, a Big Macból áll. Egy Big Mac átlagos ára Amerikában 4,07 USD; Kínában csupán 2,27 USD. A Big Mac-index önmagában azt sugallja tehát, hogy a jüan 44 százalékkal alulértékelt

az amerikai dollárhoz képest. Ezzel szemben a svájci és a norvég pénznemek 100 százalékkal túlértékeltnek tűnnek. Az euró (a tagországok árainak súlyozott átlaga alapján) 21 százalékkal túlértékelt az amerikai dollárhoz képest; az angol font enyhén alulértékelt; a japán jen árfolyama viszont pontosnak tűnik.

Egyesek nehezen emésztik meg a hamburgergazdaságot. A hamburgerekkel nem könnyű az országok között kereskedni és az árak nagymértékben változnak a kereskedelmi forgalomba nem kerülő tényezők – mint a bérleti díj vagy a munkabér – különbségei következtében. A Big Mac-index azt sugallja, hogy a feltörekvő piaci devizák jelentősen alulértékelték (Brazília és Argentína kivétel). Azt várhatnánk, hogy az átlagárak alacsonyabbak a szegényebb országokban, mint a gazdagabb államokban, mert a munkaerő is olcsóbb – ez az alapja az úgynevezett „Balassa–Samuelson hatásnak”. A gazdagabb államokban jóval magasabb a termelékenység, ennél fogva a munkabérek is magasabbak, mint a szegényebb országokban. Tehát az átlagos árak alacsonyabbak a szegényebb országokban. Igencsak erős, pozitív irányú összefüggés mutatható ki a Big Mac amerikai dollárban mért ára és a GDP/fő között. Kína átlagos jövedelme csak egytizede az amerikai jövedelmeknek, így a gazdasági értelmezés azt sugallná, hogy a valutaárfolyamnak a hosszú távú vásárlóerő-paritás alatt kell lennie (ez az az érték lenne, amely lehetővé tenné, hogy a hamburger azonos áron kerüljön eladásra a két országban). Ahogy Kína gazdagszik, a PPP kell, hogy jelezze a valutaárfolyam-elmozdulás hosszú távú irányát, ám ez vajmi keveset árul el napjaink egyensúlyi mozgásáról. Mindazonáltal az árak és az egy főre jutó GDP közti szoros kapcsolat alkalmazható lehetne a valós árfolyambeccslésre.

Az euró 36 százalékkal túlértékelt az amerikai dollárhoz képest, és az erősödő index rávilágít arra, hogy néhány gazdaság teljesen versenyképtelen az eurózónában. Összehasonlítva a hamburgerárakat a tagállamokban, a korrigált Big Mac-index megmutatja, hogy az olasz, spanyol, görög és portugál „valuta árfolyam” jelentősen túlértékelt a németekéhez képest.

Kalkulációnk azt sugallja, hogy a jüan legalább 7 százalékkal alulértékelt, ami aligha biztosít alapot ahhoz, hogy az Egyesült Államok kereskedelmi háborút indítson. Ez kevesebb, mint a korábban becsült 20–25 százalékos alulértékeltetés. Ahogy idővel a termelékenység nő, Kínának továbbra is engednie kell a valutaárfolyam emelkedését, de hamburgerbarométerünk szerint a jüan nem túlságosan alulértékelt.

25 évvel azután, hogy a hamburgergazdaságot először kisütötték, még messze nem tökéletes, de ha korrigálnák az egy főre jutó GDP-vel, akkor már jobban működne. Annál több az okunk, hogy arra költsük a pénzünket, amit megeszünk.

BLAZICS ANNAMÁRIA

A szolgáltatások szerepe a felemelkedésben

THE SERVICE ELEVATOR
THE ECONOMIST, MAY 21, 2011

Vajon képesek-e a szegény országok a szolgáltatások révén meggazdagodni és így a feldolgozóipart háttérbe szorítani?

India szolgáltatási forradalma meglepette a gazdag országok üzleti szféráját. Számos indiai vállalat globális versenytársá vált és több elmaradott város, mint például Hyderabad, dúsgazdag, fejlett technológiai központtá nőtte ki

magát. Már a közgazdászok is kevésbé ragaszkodnak ahhoz a paradigmához, ami az ipari forradalom óta már érvényét is veszítette: a modernizáció a mezőgazdaságból indul ki, az iparban folytatódik, és csak ezután jut el a szolgáltatási szektorba. Most néhányan kiléptek a sorból.

A logika által diktált hagyományos út egy fejlett gazdaság felé egyértelmű. A fejlődés jellemzően az alacsony termelékenységű szektorokból (például megelőzetési földművelés) a magas termelékenységű területek felé mozgó munkásokat érinti. Ez az út termelésbeli váltást eredményez, mert lehetővé teszi a specializálódáshoz és a méretgazdaságossághoz való alkalmazkodást, amelyek elengedhetetlen szerepet játszanak az egy munkásra jutó termelési hatékonyság növelésében. Ahogy először Japán, majd Tajvan és Dél-Korea, most Kína is megmutatta, hogy a feldolgozóipar is képes felgyorsítani a fejlődést, mivel a termékek a gazdag országokba exportálhatóak.

Ezzel szemben úgy tűnik, hogy a szolgáltatás maga a termelékenység sírja. Mivel egy hajvágáshoz vagy egy éttermi étkezéshez személyes megjelenés szükséges, szinte nincs is lehetőség a méretgazdaságosság és az export kihasználására. Az emberek nem akkor vesznek igénybe több szolgáltatást, amikor a technológiai fejlődés következtében a szolgáltatások árai csökkennek, hanem amikor elértek egy olyan szintű gazdagságot, amely révén képesek legtöbb igényük kielégítésére. És valóban, *William Baumol* a 60-as években remekül bizonyította, hogy ahogyan az országok gazdaggá válnak és a lakosaik egyre több szolgáltatást vesznek igénybe, termelékenységük növekedésük elkerülhetetlenül lelassul.

A hagyományos tapasztalat már a múlté – fejtette ki a Világbank tanács-

adója, *Ejaz Ghani* egy általa szerkesztett könyvben és egy nevéhez fűződő cikkben, amit a Brookings Institution munkatársával, *Homi Kharasszal* és az ugyancsak a Világbanknál dolgozó *Arti Groverrel* közösen írt a VoxEU honlapján. A szerzők amellet érvelnek, hogy a technológia és a kiszervezés lehetővé teszi, hogy a szolgáltatások leküzdjék korábbi hátrányaikat. A hagyományos szolgáltatások, mint például a kereskedelem, turizmus, éttermek és az államigazgatás nagyrészt kötöttek maradnak a megszokott korlátok miatt. De az olyan modern szolgáltatások, mint a szoftverfejlesztés, központokat és kiszervezett szakmai eljárásokat igényelnek (a biztosítás megköveteli az egészségügyi dokumentumok rögzítését), képzett munkásokat alkalmaznak, kihasználják a méretgazdaságosságot és exportálhatóak. Más szóval éppen olyanok, mint a gyáripár. Ha ez a helyzet, akkor a szegény országoknak a mezőgazdaság után mindjárt a szolgáltatásokra kell koncentrálniuk, a gyártást háttérbe szorítva.

És úgy tűnik, pontosan ez is történik. Lehet, hogy India a legszembetűnőbb példa, de korántsem az egyetlen ország, amelyik ezt az utat járja. Pakisztán, Srí Lanka és Nepál követték Indiát, noha kevésbé látványosan. 1980 óta a szegény országokban a szolgáltatások nagyobb mértékben járulnak hozzá a növekedéshez, mint az ipar. A szolgáltatói szektor termelékenységnövekedése meghaladta Indiában, Pakisztánban és Srí Lankán is az iparét. Mindhárom országban a szolgáltatások termelékenységi szintje (vásárlóerő-paritásban mérve) magasabb, mint az iparé. Nepálban a szolgáltatások termelékenysége háromszor magasabb. Az ellentétes szerkezet Kelet-Ázsiában játszik meghatározó szerepet. Ahogy Mr. Ghani írja, „Dél-Ázsia inkább Írország és Norvégia

növekedési mintáját követi, mint Kínát és Malajziát.”

Hangsúlyozva az export hajtóerő szerepét, a szegény országok szolgáltatási szektorának termelési eredményessége 1985-től 2005-ig 6 százalékról majdnem 10 százalékra nőtt. Burundi, Szváziföld és Ruanda több mint 25 százalékos növekedést értek el a szolgáltatási exportban 1995 és 2008 között. Kenya olyan szakmai szolgáltatásokat exportál a szomszédos országokba, mint például a könyvelés. A szolgáltatások számos előnyt nyújtanak a gyáriparral szemben. Nagyobb a hajlandóságuk női munkaerő alkalmazására és kevésbé hajlamosak a környezet pusztítására. Mivel nagyvárosokban összpontosulnak, felgyorsítják az urbanizációt. A modern szolgáltatások vitán felül kevésbé sebezhetőek a protekcionizmussal szemben, mint akármelyik hagyományos szolgáltatás (például a jogi képviselet), amely az idegen piacra való belépéshez fizikai megjelenést követel.

A szolgáltatások azonban nem jelentenek megoldást minden ország számára. Dél-Ázsiát egy nagy adag szerencse is segítette. India vezető szoftverexportáló vállalatát Amerikában képzett, hazatért mérnökök alapították. Az angol nyelv elterjedése elősegíti a szolgáltatások Amerikában való értékesítését. Sok más fejlődő ország nincs ilyen szerencsés helyzetben.

A legnagyobb probléma az összes közül az, hogy a modern szolgáltatások képzett munkaerőt igényel, nem pedig a szegény országokban bőségesen jelenlevő képzetlent. Dél-Ázsiában a szolgáltatói szektorban dolgozó munkások 1–3 évvel hosszabb oktatásban részesülnek, mint az iparban dolgozó társaik. A modern szolgáltatásoknál a megfelelő iskolai végzettség vagy egy egyetemi diploma gyakran elengedhetetlen feltétel. A magas termelékenység árnyoldala az,

hogy a korszerű szolgáltatások viszonylag kevés embert foglalkoztatnak. India 1,2 milliárdos lakosságából csak két millió ember dolgozik az információs technológia területén, Dél-Ázsia többi részén ez a szám csupán százezer fő. Ez az oka, hogy India még mindig igyekszik a már amúgy is erőteljes fejlődésnek indult ipart előnyben részesíteni.

És csakugyan, sok országban a szolgáltatási szektor sikere egyenlő az ipar kudarcával. Indiában és Srí Lankán korlátozó munkatörvényekkel lehetetlenítették el egy versenyképesebb ipari bázis megjelenését. Ezzel szemben India azzal segítette információtechnológiai szektorát, hogy nélkülözhetetlen iparágá nyilvánította, és feloldotta az éjjelnappali üzemeltetés tilalmát. A dél-ázsiai szolgáltatások hasznára vált a távközlési infrastruktúrába való befektetés, ami a 100 emberre jutó telefonvonalak és személyi számítógépek számában is mérhető, míg az ipar fejlődését visszatartja a burkolt utak hiánya.

Mindez azt sugallja, hogy azokban az országokban, amelyekben ezek a problémák nem jelentkeznek, a hagyományos felfogás még mindig érvényben van: a feldolgozóipar jelenti milliók számára a legnagyobb reményt az elfogadhatóan fizető munkákra. A kevésbé szerencsések számára legalább létezik alternatíva.

GYÖNGY SÁRA

Megszorítani vagy engedni?

CUT OR LOOSE? THE ECONOMIST, JULY 14, 2011

Barack Obama szerint egy gyenge gazdaság támogatása és az Egyesült Államok megfeszült államháztartásának kezelése között nincsen kompromisszum. „Csökkenteni kell azon kiadásokat, amiket

nem engedhetünk meg, hogy rendezettebb alapokra helyezhessük a gazdaságot” – nyilatkozta az elnök. Nagy kiadás-csökkentésekre van szükség, „hogy megadjuk a cégeinknek azt a bizalmat, amire szükségük van a növekedéshez és munkahelyteremtéshez”. Lehet, hogy így van. A kongresszus és a Fehér Ház közötti sikeres tárgyalások eredményeként létrejövő soktrillió dolláros költségvetési kiadásokat csökkentő csomag egyértelműen kívánatosabb az eladósodottságnál és fizetéképtelenségnél. Másfelől a magánszektorbeli munkahelyvesztések következtében a munkanélküliségi ráta 9,2 százalékra szökött fel 2011 júniusában, ami egyértelműen nem sokat segített a bizalom helyreállításában.

Nem Obama az egyetlen, aki szerint a megszorítás fellendítheti a növekedést: Nagy-Britannia költségvetést könnyörtenül megnyirbáló kormánykoalíciója és az Európai Központi Bank (EKB) is osztja ezt a nézetet. Egy esetleges fizetéképtelenség alacsony valószínűsége miatt bekövetkező kamatlábcsökkenés támogatná a befektetéseket és növelné a nyereséget. Az alacsonyabb jövőbeli adók és magasabb élettartam-megtakarítások spekulációja pedig felbátoríthatja a befektetéseket és a fogyasztást. Egy új EKB-dokumentum szerint „a fiskális összehúzó hatás még expanzióhoz is vezethet, amennyiben a követelmények elég erősek.” A gyakorlatban azonban ez nagyon ritkán van így. Egy nemrég megjelent, az 1978 és 2009 közötti 173 fiskális politikai változást vizsgáló tanulmányban az IMF közgazdászai arra a következtetésre jutottak, hogy ha egy ország költségvetési kiadásait a GDP 1 százalékaival csökkentik, akkor az a reálkibocsátást körülbelül kétharmad százalékponttal veti vissza, míg a munkanélküliségi rátát egyharmad százalékponttal növeli.

Alkalmanként egy gazdaság rácsáfolhat a trendre. Egy új tanulmányban *Roberto Perotti* (Bocconi Egyetem) egy olyan tanulmányorozatot mutat be a „növekedési megszorításokról”, amelyben a kiadások csökkentése egybeesik a GDP-növekedéssel. A bizalomteória talpzata ugyanakkor gyenge. Csak egyetlen esetben – egy dán fiskális konszolidáció 1983 és 1986 közti periódusában – vezetett a fiskális konszolidáció a hazai kereslet növekedéshez. És Dánia 1983-ban alig különbözött napjaink Amerikájától. Gazdasága erős volt, évi 4 százalékos növekedést produkált, amikor a megszorítások kezdődtek (összehasonlításképpen: az Egyesült Államoké 1,9 százalék volt az első negyedévben). Ami viszont ennél is fontosabb, hogy Dánia kamatlábai csillagászati magaslatoiban voltak. A konszolidáció elérte, hogy a hosszú távú kamatlábak a 23 százalékos csúcshoz képest csökkentek. A tartós jószágok fogyasztása és a befektetés robbanásszerűen fellendült. Az ingatlanárak 60 százalékkal emelkedtek 1982 és 1986 között, növelve a háztartások jólétét és fenntartva a bizalmat. Az Egyesült Államokban a hosszú távú kamatláb már most a padlón – 4 százalék alatt – van, a fogyasztás mégis vérszegény marad.

A *lakáspiac* mozdulatlan a válság okozta rémületben. Alacsony kamatlábak mellett egy megszorítás indukálta inflációcsökkenés reálkamat-emelkedést okozna, ezzel is gyengítve az amúgy is kedvtelen, alacsony fordulatszámú pörgő gazdaságot. A megszorításokon kívül ugyanakkor a hazai bizalom növelése nem az egyetlen út a növekedéshez, a külföldi kereslet ugyanis fontosabb. Írország fiskális egyensúlya 1987 és 1989 között annak ellenére javult és az adóssága annak ellenére csökkent, hogy a gazdasági növekedés gyorsult. Ismétetlen a csökkenő kamatlábakon volt a

hangsúly: a hosszú távú kamatlábak 13 százalék körül mozogtak, amikor a kiadáscsökkentések beütöttek. Ennél is nagyobb jelentőséggel bírtak azonban az árfolyamok. A megszorító intézkedések bevezetése előtti évben az ír valuta 20 százalékkal értékelődött fel a legnagyobb kereskedelmi partner Nagy-Britannia valutájával szemben. A trend azonban 1987-ben megfordult és a font-övezet később 17 százalékkal erősödött az ír valutával, a *punt*tal szemben. Az ír export 10 százalékkal emelkedett évente 1987 és 1990 között, az ír gazdaság látványos növekedésének jelentős részét ennek számlájára írják.

Olaszország 1990-es megszorító csomagja hasonlókról tanúskodik, amely az európai politikusok által oly sokszor idézett bizonyíték arra nézve, hogy egy Görögországhoz hasonló állam le tudja küzdeni az adósságából fakadó hatalmas terhet. 1991 és 1998 között Olaszország költségvetési többletet ért el és stabilizálta adósságát, mindezt úgy, hogy az 1993-as recesszió éppen csak érintette az országot. Olaszország 1992 szeptemberében kikerült az ERM-ből, egy félig rögzített valutarendszereből. Az azt követő években az olasz líra 40 százalékot veszített értékéből a német márkához képest, Olaszország folyó fizetési mérlegének egyenlege átlendült többletbe és megugrott a növekedés. Ebben van tanulság Görögország számára, de korántsem az, amit az eurózóna vezetői láttatni szeretnének.

Nehéz lesz az Egyesült Államoknak megismételnie ezeket a sikereket. Az export növekedését nagyban korlátozza más fejlett államok adósságcsökkentése. Az exportnak viszonylag alacsony a részesedése az amerikai gazdasági tevékenységek között, kevés mozgásteret hagyva egy kereskedelem vezette fellendülésnek. Kína – az Egyesült Államok

második legnagyobb kereskedelmi partnere – a dollár ellen pozicionálja valutáját és ellenszegülne a dollár értékcsökkenésének. Akárhányszor is keresnek menedéket a befektetők (még egy amerikai lassulástól menekülve is), a kincstárjegyeket választják, ennél fogva a dollárt. Nehezen lehet tompítani a szigor okozta ütést egy olyan gazdaságban, ahol alacsony kamatlábak, makacs kereskedelmi hiány van (továbbá egy természetes igény mutatkozik a világ vezető tartalékvalutája iránt).

Az elnök utolsó mentőöve a Federal Reserve támogatásának a reménye. A központi bankok a lazább monetáris politika segítségével részben ellensúlyozni tudják a költségvetési megszorítások okozta negatív hatásokat. Az IMF közgazdászai úgy vélik, hogy a kiadások csökkentésének mértéke nagyobb, mint az adóemelések mértéke, pontosan azért, mert a központi bankok jobban

szeretik kompenzálni az előbbit. Egy adósság miatt kevésbé nyugtalan Fed talán jobban fel lenne készülve a cselekvésre, ugyanakkor nulla százalékhöz közeli kamatlábak idején a Fed mozgásterét a kevésbé konvencionális lehetőségek jelentik. Az olyan piaci tényezők, mint a magas árupiaci árak szintén megköthetik a Fed kezét. Az EKB már most szigorítja politikáját a magas piaci árak euróövezetre gyakorolt hatásai miatt.

Az Egyesült Államok nem várhat örökké adóssága megfékezésével, hiteles terveket kell készítenie, ha középtávon csökkenteni akarja adósságát. Ennek ellenére több mozgástere van készletelni a megszorításokat, mint más országok többségének. Egy év felépülés többet segítene a bizalom erősödésében, mint a költségvetési fejsze idő előtti lendítése.

KOCSIS BALÁZS

TERSÁNSZKY JÓZSI JENŐ: KAKUK MARCI

Az amerikai örökség (részlet)

...Hát itt lelem a kocsisomat. És mondja, hogy Kasosék is itt vannak a fehér ivóban, valami városi és kincstári urakkal ülnek együtt.

- Na, mi a fene - mondom -, ilyen jól megy a szekeresgazdáknak, hogy nagyurakkal paroláznak.

- Éppen hogy nem! - feleli a kocsis. - Éppen mert bajban vannak, azért dörgölődnek az urakhoz. Sokba kerül majd nekik a habos sör, amit ott isznak.

- Hogyhogy? - kérdem.

Nahát aztán a kocsis elmondja, hogy itt van most az Elefántkebelben a környék minden jobb szekerese. Azért jöttek össze, merthogy vasútvonalat akarnak építeni Málnás felé. A vonat majd tönkreteszi a fuvarosokat.

Hát megpróbálnak mindent a városi és kincstári urakkal, hogy ne hozzanak ide vonatot.

- Kenik a kereket, ahogy lehet! - röhög a kocsis, és mutatja, ahogy a pénzt számlálják.

Hát nekünk ugyan mindegy, az urak és gazdák dolga. Csak az a beszéd: hogy mikor indulunk?

- Na, abba beletelik még jó pár óra! - mondja a kocsis. - De én kell hogy menjek a jószág után nézni.

- Nincs semmi bajuk! Megnézheti a kocsmajtóból. Mit ülünk ott az ég alatt. Ihatunk még egy decivel! - mondom.

De a kocsis:

- Nem! Elég nekem!

- Tudom! - bölintok erre. - Én kérem! Én fizetem.

- Az más! - szól a kocsis, és leülünk csakugyan, és kérek két decit.

- Most szegődtem el a gazdájánál. Lehet ennyi az áldomása! - mondom. - Hála istennek! Isten éltesse!

- Isten éltesse! - koccint velem a kocsis. - Csak vigyázzon a hálálkodással.

- Minek? Minek? Hogy érti? - kérdem.

- Hát csak, mert nagyon pártfogolták magát! - feleli a kocsis.

- Mi? Merthogy feldicsért a gazdájának engem a bátyja? Hát szidják és ganyálják le az embert inkább, és annak örüljön?

- Hát inkább! - bölint a kocsis. - Inkább kapcáskodjanak az emberben, mikor szegődtetik!

- Na, maga úgy beszél itt nekem, mintha azt kérdezné tőlem: mi az, hogy szárazon cibere, levesen derelye?

- Pedig megérthetné! - szól a kocsis. - Miért? Mert akit szidnak szegődtetésnél, azt meg kell rendesen fizessék, azért nem tetszik nekik. Akinek a bőrit akarják lehúzni, annak hízelkednek. Nem ismeri maga a gazdákat?

Ejha! - gondolom magamban. - Most városi létedre egy falusi buga paraszttól kapsz leckét, Marci. Ezt lenyelheted!

De hát le is nyelem. Mert látom, hogy az emberem csak megköszönné nekem az áldomást, ha kibeszéli nekem barátságból, amit a gazdánkról tud. Hát csinálok egy ártatlan pofát előtte és mondom:

- Minek gondoljam én a legrosszabbat? Ha én napi hetven pénzt, heti négy bögő hús pénzt kapok, és szállásom van, hun kapok ennél többet?

Ennyiben egyeztünk meg a szegődvényemre Kasossal, és kíváncsi voltam csakugyan, hol talál hibát az ügyemben a kocsis.

De erre csak így szólt:

- Hát ha magának jó, énnekem jó.

- Hát akkor nem értem, minek óg-móg nekem. Az elébb éppen hogy maga talált hibát azon, ami nekem jó volt. Beszéljen magyarul! - mondom mérgesen. - Ha elkezdte.

Erre a kocsis gondolkozik egy kicsit. Mintha bánná már, hogy szólt. Aztán mégis azt mondja:

- Csak azért mondtam, mert hogy minek örül és hálálkodik előttem maga a szegődvényre, mikor annyit kap nálunk, mint minden napszámos?

- Hát mennyit kapjak? - kérdem. - Mint egy főispán?

A kocsis csak húzza a vállát erre. És tömi a pipáját. Majd a fene megesz már, hogy mit tartogathat ez a begyében?

De hát tudom, az ilyen gányó parasztnak nem jó nekiesni, mert akkor hallgat csak azért is, mint a faszent.

Hát így szólok:

- Ígértek állandó, rendes szállást is.

- Hát hogyne! - feleli erre a kocsis. - Minden napszámosunk ott alszik a nagyistállóban. Van ott hely az egész falunak. Maga tán nem hitte, hogy tornyos ágyba, dunya alá kerül a gazdáméknál, a vendégszobába? He?

Hüm! Hüm! - gondolom. - Ez a paraszt csak el akar ijeszteni valamiért a gazdájától. Vagy csak beszél, hogy beszéljen. Vannak ilyen gügyék. Fülj meg tőlem!

Azzal nem is felelek neki. Nem is szólok többet. De most ő kezdi:

- Hát mi munkát végzett maga tulajdonképpen a gazdám bátyjánál itt a városban?

- Az olajmalmában dolgoztam! - mondom. - Sajtoltam.

- Hát az kari munka. Azt végzett? - kérdi, mintha csudálkoznék. Erre én persze:

- Hát maga mit gondolt, hogy miséztem vagy orgonáztam egy olajtörőben? Mivel téveszt össze: kántorral vagy pappal? Vagy szolgabíróval?

- És számodolást nem végzett maga az idősebb Kasosnak? Hsz' előttem mondta az öccsének, hogy maga írást, olvasást, számodolást tud. Maga csinálta a számadást a malomnak. Ne tagadja!

Úgy kérdi ezt tőlem a kocsis, mint egy vizsgálóbíró. Én pedig:

- De igen! Hogyne, persze! - bölintok neki. - Csak bökje már ki, mit akar ebből?

- Na, csak azt - mondja a kocsis: - Mert hogyha maga ilyen írásbeli munkához is tud, és mégis úgy szegődik, mint egy napszámos, hát akkor vagy félkótya maga, vagy kozmás valami gázságban itt a városban.

Tyú az anyád táncát!

- Kozmás és bolond az öregapád! - csapom a tenyerem az asztal sarkára a kocsisnak.

De az csak vágja rám az álmélkodó képet, mikor mondja:

- Na-na, hát ne vegye mindjárt zokon tőlem, amit mondok, ha jót akarok magának.

- De hát akkor beszéljen velem magyarul, ha tudja, hogy becsap a gazdája! - szölok mérgesen.

- Majd mindjárt megmondom! - bököd rám fejével a kocsis. - Csak ha maga ilyen sértődős!...

- Halljam, na halljam! - legyintek neki. - Mondhat akármit, ne féljen!

Erre ő:

- Mert hát otthon a gazdámától, a feleségétől is, nem mondok sokat, hogy százszor hallottam már, hogy akad itt a városban elég írás-, számolástudó léhűtő, aki vagy koplal, vagy szöknék, és cselédbérért is elszegődnek. Ne haragudjon, ők mondták így. Én csak látom most, ehol magával, hogy csakugyan igazuk volt gazdáméknak.

Ejnye, a kutyák húzzák a gyepre a büdös parasztját! - gondolom. - Hát ez itt szemtől szembe lerántsa rólam a becsületet!

Csak annyi, hogy mán megígértem neki, hogy elhallgatok akármit tőle, mert máskülönben itt-ott hogy hókon nem vágtam a decis pohárral.

Elteszem hát a mérgem jobb órára, és csak ezt mondom:

- Talán attól félnek, hogy a városiak eleszik maguk elől falun a falatot, hát maguk faluról nem jönnek be dolgozni a városba?

Ezt mondom.

De azt látom, hogy a mokány csak bámul rám, mintha nem értene megint.

Végre azt mondja:

- Hát ha maga nem süket, csak hallhatta eddig, hogy én inkább is arra intem, hogy nem keresi meg a szegődményével azt, amit érdemelne. Ezért morog rám?

- Nahát maga valamit titkol tőlem még, hogy mire szegődtetett a gazdája! - mondom.

- Hát, ha nem várja meg a szót! - mondja a kocsis, és tömi a pipáját egyre.

Az Isten tegye a kalodájába, amennyi mokány van! Ez mind ilyen tempós. Félórát várok egy szavára, és most kisül, hogy nagyon siettem eddig, azért nem beszélhettem.

De már kezdi:

- Hát tudja, a gazdámnak van egy árendás* földje a kincstártól. De nem is az övé, és nem is a kincstártól. Érti? - kérdi.

- Hogy van is neki, nincs is neki? - mondom. - Hát fulladjon meg úgy maga, ahogy ezt lehet érteni?

- Ejnye-ejnye! De akációs ember maga! - mondja erre a kocsisom, és vakarja a fejét. - Hát úgy értse, azt mondom, hogy a kincstártól a zsidó bérli nálunk a földet, és a gazdám tőle veszi át háromfertályos** részbe. A gazdám aztán más gazdák-nak adja felesbe a földeket, azok a gazdák pedig sokan még zselléreknek is adják ki egy fertályba vagy felesbe, ahogy megegyeznek. Na most már érti? - kérdi a kocsis.

- Most már kezdem! - bólintok neki. - Csak azt nem tudom, hová jövök bele ebbe a sok osztásba.

- Éppég az, hogy belejön. De hadd mondjam! Itt egy nagy számolás van. Érti? - kérdi a kocsis.

*árenda = haszonbérlet

**fertály = negyed

- Értem! A kincstárral! – bólintok.
- Dehogya a kincstárral! – szólt a kocsis. – A kincstár az egész árendából öt zsák répát kap. De ezt sem kapja. Csak kapná az első bérlőtől. De ez a répa minden évben elrothad. Hát most már nem is zsákolják, csak beírják a kincstárnak, hogy átaladó-dott. Ez így van megcsinálva az árendalevélben. Érti?
- Elég jól van! Értem nagyon! – mondom.
- Hanem az a számolás fikciós, amit a gazdám csinál. Mert ottan százötven-kétszáz szekér répáról van szó. Érti?
- Nagyon! – mondom. – Nagyon!
- Nahát! – mondja tovább a kocsis. – A gazdám számol el a többi gazdával is, a zsellérekkel is, a bérlővel is. Hát ez nem tréfa munka. Ezt nem lehet úgy rováson csinálni, mint a fuvart. Mert kivel fél, kivel fertály, kivel három fertály az osztás. Még jó, hogy csak répa a termés. Tavaly, tavalyelőtt repce is, tök is, napraforgó is, tengeri is volt. Az idén a bérlő kötötte ki, hogy csak répát dugjanak az egész borzasztó nagy darab kincstári jóságba. Így aztán most csak répánk van. Érti?
- Értem.
- De hát még így is muszáj megtartani számolódnak a gazdámnak a segédjegyzőt a község házáról. Érti?
- Most már igen! – mondom. – Hát úgy gondolja, hogy engem azért visz a gazdája, hogy én végezzem el neki a számadást?
- Hát persze hogy úgy! – örül a kocsis.
- Maga pedig azt gondolja, hogy így becsapódnék a szegődvényemmel a gazdájánál? – kérdem.
- Nahát! A segédjegyző három napszám árát kapja azért, hogy egy-két-másfél órára eljön a hivatalból elvégezni a felesekkel és a bérlővel gazdámnak a számolását! – mondja a kocsis! – Érti már?
- Értem már, értem! Csak bizza rám ezt a dolgot! – mondom. – Maga derék ember! Isten éltesse! Megiszunk még egy decivel.
- Hát így tudtam meg, milyen fifikus egy paraszt ez a két Kasos, hogy úgy noszogattak, siettettek a szegődvényemmel...

(1933)

(Tersánszky Józsi Jenő: *Kakuk Marci. Magvető Könyvkiadó Budapest, 1966*)

ENGLISH ABSTRACTS

András VÉRTES: HUNGARY IN TROUBLE AGAIN

Within the six recent years it was the third time that Hungary was hit by a financial crisis. The reason for the current crisis is the economy being in a dead-end due to legal insecurity and unpredictability. The recent crisis therefore is basically a political one (disappearing confidence). The most important economic institutional changes that are needed are the following: keeping the Hungarian National Bank independent; giving back the autonomy of fiscal policy; re-establishing the preconditions of an independent Budgetary Council; establishing effective limits to MP's lawmaking process; adaptation time for reforms; cleaning up of taxes; quick elimination of controversies in the pension system and long term decisions about the future. Sustainable financing of Hungary could be only based on IMF-EU-ECB agreement, so basic economic policy changes are very likely in the spring of 2012. It is predictable that the private consumption will decline by 2,5%, investment by 4% and GDP by 1,5% this year. Further austerity measures are needed to keep budget deficit below 3% of the GDP. The labour market situation is deteriorating, external equilibrium is improving, and inflation is accelerating. The money and capital market could improve only after the IMF agreement is signed.

Tibor PALÁNKAI: CAN THE EUROZONE BE SAVED?

The euro crisis has broad global connections, both in terms of deficiencies of the international monetary system, and of the crisis of the global financial markets. The European monetary integration is based on strong real-economic foundations. The performance of the euro has been satisfactory both in terms of price and exchange rate stability. The present crisis is a sovereign debt crisis, and it is concentrated mainly on some Southern members. The causes of the crisis are manifold: wrong institutional and policy structures, mistaken conceptual assumptions, and the distortion of its operation by continuous political compromises. The contradictions between common monetary policy and the national fiscal policies, the failure of disciplining role of the markets, the weakness of control of national fiscal policies, the dangers of "one size fits all" monetary policy, the failure of finding the proper national policy mixes, particularly in terms of income and structural policies, and the underestimation of social and cultural differences, can be particularly stressed. The common monetary policy failed to secure the necessary equilibrium among liquidity, stability and growth. Greece and Ireland got in crisis not because they are members of the euro zone, but because of their mistaken economic policies. The collapse of the euro zone cannot be excluded, but the chances of it are limited.

János HOÓS: GLOBALIZATION, NATIONAL SOVEREIGNTY AND DEMOCRACY

Our contemporary world has basically rearranged the relationship between globalization, national sovereignty and democracy. In this new situation all countries including Hungary have to face the great challenges under the political trilemma

of the global economy, coined by D. Rodrik. The answers given by countries to it will determine the future development path of the whole world, and of course Hungary's one as well. The driving forces behind this dilemma and the possible answers for it are the subject of the paper.

Imre FORGÁCS: ENTRAPPED BY THE CREDIT RATING AGENCIES?

The global financial crisis that stems from the subprime mortgage crisis has many unusual and surprising traits. It is not only the size and the impact of the crisis that can be regarded as shocking, but also the fact that, apart from banks, those credit rating agencies and financial institutions became targets of various attacks that were originally established in order to safeguard and guarantee the stability and secure the functioning of the financial system.

Annamária ARTNER–Péter RÓNA: EUROSCEPSIS. THE OCA-THEORY AND THE PRACTISE OF THE EURO

Since its birth the theory of optimal currency area (OCA) has undergone significant modifications in line with the requirements of the political objective of the „European dream”, a united European economy. The article compares the requirements of the original OCA theory against the euro as it actually functions and examines what role the euro itself has been playing in the crisis of the zone, given that contrary to the original OCA theory the euro has been operating in economies with significantly different levels of development. The article examines the trends in inflation, external balances, the financial position of households, real effective exchange rates, convergence, and competitiveness in the less developed countries of the euro zone (PIIGS) compared to the more developed ones and with the help of statistical data confirms the essential validity of the original OCA theory.

Márk BATÓ: THE ROLE OF THE EUROPEAN SEMESTER IN SHAPING EU ECONOMICS POLICIES

The first European semester was closed in June, 2011. The scope of its introduction was to strengthen economic policy coordination of the European Union. This paper is focused on the cohesion policy of the EU, as this policy and its projects are financed mainly by European funds, meanwhile major decisions are taken on Member State or regional level, therefore common features with the economic policy coordination of the European semester are obvious. Cohesion policy is analysed from the point of view of the European Union, its added value is assessed from European perspective. Major part of evaluations on the cohesion policy reflects Member State aspects, therefore the focus on the EU approach to one of the most European policy could underline further important elements.

Emília FÁBIÁN: CAPITAL INVESTMENTS IN HUNGARY

The purpose of the study is to examine the standing of Hungary's relations within the integration especially focusing on foreign direct investment, as well as to exp-

lore its positive and negative consequences. The period between 1990 and 2010 will be discussed in three main parts, namely as the time of the political transformation, the time preceding Hungary's accession to the European Union, and that of the years passed since then. Apart from the above mentioned it is also necessary to analyze the impact made by the integration which took place seven years ago on the state of foreign direct investment, and, to have a look at the relations formed prior to it, to see the extent to which they have altered or remained the same. We need to know how much our economy is open to foreign capital and we have to understand the measure Hungary has been affected by, since the crisis that began in 2008 has made itself plausible.

István R. GÁBOR: MINIMUM-WAGE REGULATION IN HUNGARY AND ITS IMPACT ON EMPLOYMENT, WITH PARTICULAR RESPECT TO THE 2000'S

Although the long-held view of an unambiguously negative employment effect of a binding minimum wage was challenged by empirical findings in the early 1990's, it is unanimously predicted that if the minimum wage is set too high it will bring about adverse employment effects. Accordingly, our study starts from an evaluation of the magnitude of the Hungarian minimum wage, i.e., of how it relates to minimum wage rates elsewhere, and of how it has developed through time. Next we inspect the main features that characterize the Hungarian system of minimum wage regulation. Theoretical views on the potential employment effect of minimum wage regulation are then surveyed and contrasted to empirical findings. The study concludes by policy recommendations. To sum up the main strand of arguments, we try to demonstrate that even though Hungary's minimum wage, if assessed by its ratio to average and/or median full-time earnings, does not appear particularly high by international standards, it might rightly be regarded as unreasonably high in light of Hungary's excessively low relative rate of employment among the least schooled. This diagnose should become particularly evident once one takes into account that, in sharp contrast to established rules elsewhere, a significantly higher wage floor is in effect for those with lower secondary schooling. Abolition of this legally guaranteed premium over the minimum wage as well as more moderation in minimum wage adjustments are thus highly recommended.

László JANKOVICS: INDEPENDENT FISCAL INSTITUTIONS

This study investigates the theme of independent fiscal institutions (IFI), which has been increasingly in the limelight of the global policy arena. First, it briefly discusses the economic background for the establishment of such a fiscal watchdog (i.e. the delegation of certain fiscal policy competences), and presents the typology of IFI's and their main organizational features as well. In this context, the paper considers also that how the functions performed by IFI's fit into the traditional mechanisms of economic policy decision-making. This non-exhaustive comparative review includes a number of specific examples to illuminate the dilemmas of institution-building as well as some of the IFI's operating characteristics. Albeit in the author's view no universal recipe exists in this area, it is still worth identifying

a few lessons especially for those countries, which are before the creation of an IFI or at the beginning phase of its operation (e.g. most of the new Member States in Central and Eastern Europe).

Krisztián KERTÉSZ: REGULATION OF ENVIRONMENTAL POLLUTION

A microeconomic model will prove that if both the marginal profit function and the marginal external cost function are underestimated or overestimated at the same time (because of the imperfect information of the government) then environmental regulations by standards can be more effective in Pareto-sense than regulations by Pigou-tax. On the other hand, if the two functions under- and overestimated in the opposite direction, then use of Pigou-tax is appropriate. The model has practical benefits as well, since government may have instruments to find out that in what direction MNPB and MEC functions deviate from the reality. Moreover, the model analyses instruments that encourage companies more to invest in end-of-pipe type filtering devices.

Erzsébet KOVÁCS–László SZEGŐ: CHANGES IN HUNGARIAN STUDENT LOAN REPAYMENTS DUE TO THE CRISIS

After the world wide financial crisis in 2008/2009, the Student Loan Center in Hungary offered the following opportunity to its customers who were in the repayment period: they can pay a reduced amount of the installments for at most two years. In the present paper we study the group of customers who chose the opportunity of reduced installments. The effect of the delayed repayments on the short-term and long-term operations of the Center is also investigated. It turned out that the customers who already got into arrears asked for the reduction in a larger proportion than the whole population. The study of the customers in the repayment period shows that the impact of the financial crisis has decreased significantly. The disciplined repayment of the customers after graduation is not strong enough.

Gábor MIKLÓS: GDP ISN'T GOOD, BUT IS THERE ANYTHING BETTER?

The recent financial crisis exposed problems that are not exclusively related to economic or financial processes, but rather to some underlying processes. The current statistical mechanism and its basic indicator, the GDP (gross domestic product) represent such a problem. Although it is usually criticized by many economists and politicians, this indicator is the most widespread, and many comparable statistic indicators have been created referring to the indicator GDP. The anomaly regarding the economic indicators is the main reason why various conferences were organized recently. Dr. Tibor Palánkai, professor emeritus from the Corvinus University of Budapest participated on these summits as well. The study summarizes his presentation and is complemented by some additional thoughts and criticism.